

Gerechtshof Den Haag
Zaaknummer: 200.302.332
Roldatum: 19 december 2023

**ANTWOORDAKTE OP UITLATING PRODUCTIES
SHELL**

inzake:

1. **Vereniging Milieudefensie**
gevestigd te Amsterdam
2. **Stichting Greenpeace Nederland**
gevestigd te Amsterdam
3. **Landelijke Vereniging tot Behoud van de
Waddenzee**
gevestigd te Harlingen
4. **Stichting ter bevordering van de Fossielvrij-
beweging**
gevestigd te Amsterdam
5. **Stichting Both ENDS**
gevestigd te Amsterdam
6. **Jongeren Milieu Actief***
gevestigd te Amsterdam

Geïntimeerden, oorspronkelijk eiseressen,

Gezamenlijk te noemen: "**Milieudefensie c.s.**"

Advocaten:

mr. R.H.J. Cox, mr. M.J. Reij, mr. A.J.M. van Diem

tegen:

Shell plc

gevestigd te Londen, Verenigd Koninkrijk

Appellante, oorspronkelijk gedaagde

Advocaten:

mr. D.F. Lusingh Scheurleer, mr. T. Drenth

en:

Stichting Milieu en Mens

gevestigd te Zwolle

Gevoegde partij aan de zijde van Shell plc

Advocaat:

mr. dr. D.J.B. Bosscher

* De Vereniging Jongeren Milieu Actief - de jongerenorganisatie van Vereniging Milieudefensie - is per 1 september 2022 ontbonden. Haar activiteiten zijn voortgezet binnen Milieudefensie.

1. Inleiding

1. Op 19 september 2023 heeft Shell plc (“**Shell**”) een akte uitlating producties ingediend. Met deze antwoordakte reageert Milieudefensie c.s. op die akte van Shell.
2. Een eerste observatie is de volgende. Bij lezing van de akte uitlating producties (de “**Akte**”) zou het beeld kunnen ontstaan dat Milieudefensie c.s. zich bij tijd en wijle ongenueanceerd en in sommige gevallen zelfs onjuist zou hebben uitgelaten over bepaalde stukken en onderwerpen. Kwalificaties als “misleitend”, “misplaatst” en opmerkingen dat beweringen van Milieudefensie c.s. niet zouden zijn onderbouwd keren veelvuldig terug in de Akte. Milieudefensie c.s. verzet zich tegen het beeld dat door Shell wordt gecreëerd in de Akte. Zoals uit het navolgende zal blijken is dat beeld niet correct. Deze antwoordakte zal verder verduidelijken dat de door Milieudefensie c.s. ingebrachte producties – op zichzelf en in samenhang met andere producties bezien – feiten en breed gedragen inzichten vertegenwoordigen die van belang zijn bij de beoordeling van de zorgplicht van Shell.

2. Producties MD-343 en MD-346 – VN-resoluties

3. Shell merkt op dat resoluties geen bindende verdragen zijn. Dat is uiteraard juist.¹ Milieudefensie c.s. stelt dit ook niet en dat volgt ook niet uit het gebruik van het woord “vastgesteld”, waar Shell over valt. De verwijzingen naar de resoluties van de VN-Mensenrechtenraad en de Algemene Vergadering over het recht op een schone, gezonde en duurzame leefomgeving maken onderdeel uit van de update die Milieudefensie c.s. in de MvA geeft over de wereldwijd erkende relatie tussen klimaatverandering en mensenrechten(schendingen). Milieudefensie c.s. heeft daarbij de letterlijke tekst van relevante delen van de resoluties aangehaald waarin in VN-verband (wederom) wordt erkend dat klimaatverandering één van de meest urgente en ernstige bedreigingen vormt voor de mensenrechten van de huidige en toekomstige generaties en waarin tevens wordt gewezen op de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren en bedrijven worden opgeroepen hun verantwoordelijkheid te nemen.² Het doet in dit verband niet ter zake dat deze resoluties geen bindende verdragen zijn.
4. Beide resoluties werden met overweldigende meerderheid van stemmen aangenomen³ en worden dus zeer breed gedragen binnen de internationale gemeenschap van staten.⁴ Dergelijke breed gedeelde inzichten kunnen als zodanig via de open norm van artikel 6:162 lid 2 BW een rol spelen bij de vaststelling van de rechten en plichten van private (rechts)personen.⁵

3. Productie MD-348 – Glasgow Climate Pact

5. Een ander belangrijk stuk dat breed gedragen inzichten van de internationale gemeenschap van staten tot uitdrukking brengt is het Glasgow Climate Pact. Ten aanzien van dit stuk merkt Shell ook op dat het geen bindend verdrag is en daarnaast dat het geen afbreuk doet aan de verplichtingen van staten onder het Parijs Akkoord (wat wel een verdrag is). Volgens Shell bevestigt het Glasgow Climate Pact “juist de al bestaande temperatuurdoelstellingen van het Akkoord van Parijs”, en zou hieruit niet volgen dat staten de opwarming van de aarde tot 1,5 °C zullen of moeten beperken of

¹ Milieudefensie c.s. heeft in eerste aanleg in pleitnota 5, par. 11, zelf al verduidelijkt dat een resolutie geen verdrag is.

² Par. 281 en par. 284 MvA.

³ Resolutie 48/13 van de VN Mensenrechtenraad werd aangenomen met 43 stemmen voor, 0 tegen en 4 onthoudingen (van China, India, Japan en Rusland), zie Productie MD-343, p. 3. Resolutie 76/300 van de Algemene Vergadering van de VN werd aangenomen met 161 stemmen voor, 0 tegen en 8 onthoudingen (Wit-Rusland, Cambodja, China, Ethiopië, Iran, Kirgizië, Rusland en Syrië), zie <https://press.un.org/en/2022/ga12437.doc.htm>.

⁴ In Resolutie 48/13 wordt bovendien verwezen naar het feit dat meer dan 155 staten binnen de eigen rechtsorde reeds een variant van een recht op een gezonde leefomgeving hebben erkend. Zie Productie MD-343, p. 2.

⁵ Zie onder meer hoofdstuk 3.4 en hoofdstukken 4.5.1, 4.5.2 en 4.5.4 MvA.

dat zij de noodzaak van de wereldwijde CO₂-reductiedoelstelling van 45% voor 2030 moeten erkennen. Die stellingen van Shell geven een verkeerd beeld.

6. Het Glasgow Climate Pact is een besluit van de 195 partijen bij het Parijs Akkoord dat tot stand is gekomen tijdens de Conferentie van Partijen (COP) van november 2021. De COP is het hoogste besluitvormende orgaan van zowel het VN-Klimaatverdrag en het Parijs Akkoord en neemt, binnen haar mandaat, besluiten ter bevordering van de toepassing ervan.⁶ Het Glasgow Climate Pact moet dus in die context worden gezien. Het bevat een reeks vaststellingen, erkenningen en besluiten van de partijen bij het Parijs Akkoord om de verwezenlijking van haar doelstellingen te bevorderen.
7. Het Glasgow Climate Pact vangt aan met een erkenning van het belang van de best beschikbare klimaatwetenschap voor effectieve klimaatactie en klimaatbeleid ("*Recognizes the importance of the best available science for effective climate action and policymaking*").⁷ Dit onder verwijzing naar de bijdrage van werkgroep 1 van het zesde assessment report van het IPCC.⁸ De partijen spreken in dat kader hun uiterste bezorgdheid uit ("*Expresses alarm and utmost concern*") over het feit dat menselijke activiteiten al voor 1,1 °C opwarming hebben gezorgd en dat de gevolgen daarvan reeds in elke regio van de wereld voelbaar zijn.⁹ Vervolgens benadrukken partijen de urgentie van verhoogde ambitie in relatie tot mitigatie, adaptatie en financiering in dit kritieke decennium "*to address the gaps in the implementation of the goals of the Paris Agreement.*"¹⁰
8. In de paragraaf over mitigatie (emissiereductie) wordt vervolgens de temperatuurdoelstelling van het Parijs Akkoord herbevestigd (in par. 20, waar Shell naar verwijst), waaronder het streven om de opwarming tot 1,5 °C te beperken. In de opvolgende paragrafen (die Shell dus niet noemt) wordt het cruciale belang van 1,5 °C benadrukt en wordt door de partijen vastgesteld wat ervoor nodig is om de opwarming tot 1,5 °C te beperken. In par. 21 wordt erkend dat de gevolgen van klimaatverandering veel kleiner zullen zijn bij een opwarming van 1,5 °C dan bij 2 °C. De COP besluit ("*resolves*") dan ook zich in te spannen om de temperatuurstijging te beperken tot 1,5 °C. Met andere woorden: de 195 partijen bij het Parijs Akkoord erkennen hier – indachtig de laatste wetenschappelijke inzichten en de gezamenlijk uitgesproken "*alarm and utmost concern*" over de wereldwijde impact van de huidige opwarming van 1,1 °C – de noodzaak om de opwarming tot 1,5 °C te beperken en besluiten zich daartoe in te spannen. In par. 22 wordt door diezelfde 195 partijen vervolgens erkend dat daarvoor "*rapid, deep and sustained*" emissiereducties noodzakelijk ("*require[d]*") zijn, waaronder een wereldwijde reductie van CO₂-emissies van 45% in 2030 ten opzichte van 2010. Waar Shell haar uitlatingen op baseert dat het Glasgow Climate Pact géén erkenning zou inhouden van de 195 partijen van het belang van de 1,5 °C-doelstelling en de noodzaak van een CO₂-reductie van 45% in 2030 in verband daarmee, is Milieudefensie c.s. gelet op het bovenstaande een raadsel.
9. Bovendien heeft de rechtbank in het Vonnis reeds vastgesteld dat de laatste jaren het inzicht is gerezen dat de temperatuurstijging moet worden beperkt tot 1,5 °C en Shell heeft hier niet tegen gegriefd.¹¹ Dat inzicht ontstond vanaf ten minste 2009, wordt bevestigd in de temperatuurdoelstelling van het Parijs Akkoord van 2015 en is nadien verder onderstreept in het

⁶ Artikel 7(2) VN-Klimaatverdrag en artikel 16(4) Parijs Akkoord.

⁷ Par. 1 van het Glasgow Climate Pact. Zie ook par. 23 en 33 van het Glasgow Climate Pact.

⁸ Par. 2 van het Glasgow Climate Pact. De rapporten van werkgroep 2 en 3 van het zesde assessment report van het IPCC werden pas in 2022 uitgebracht. In 2021 kon daarom alleen verwezen worden naar werkgroep 1.

⁹ Par. 3 van het Glasgow Climate Pact. Dit verwijst onder meer naar AR6 WGI, SPM onder A.3 (p. 8), zie Productie MD-476.

¹⁰ Par. 5 van het Glasgow Climate Pact.

¹¹ R.ov. 2.3.3 Vonnis. De achtergrond hiervan is zeer uitgebreid door Milieudefensie c.s. onderbouwd in onder meer hoofdstukken VI.1.4 t/m VI.2 en XI van de dagvaarding, par. 13-27 akte toelichting eiswijziging van 6 november 2020, par. 9-15 van pleitnotitie 1 van 1 december 2020 en par. 1-21 van pleitnotitie 8 van 15 december 2020.

Glasgow Climate Pact.¹² In het Parijs Akkoord en het Glasgow Climate Pact wordt bovendien ook (gelijk in het VN-Klimaatverdrag) duidelijk gewezen op de noodzaak om bij de uitvoering van de gemaakte afspraken steeds de best beschikbare klimaatwetenschap in acht te nemen.¹³

10. De vaststelling in het Vonnis dat de temperatuurstijging tot 1,5 °C moet worden beperkt houdt onder meer verband met door de klimaatwetenschap in kaart gebrachte risico's van een grotere opwarming van de aarde, waaronder het risico op kantelpunten.¹⁴ Tegen voornoemde vaststelling heeft Shell niet gegriefd. De rechtbank heeft op basis van het IPCC SR15-rapport uit 2018 vastgesteld dat *“alleen reductiepaden die voorzien in een reductie van (netto) 45% ten opzichte van 2010 nog een 50% kans geven op het beperken van de opwarming tot 1,5°C en een 85% kans dat de opwarming tot 2°C kan worden beperkt. Omdat dan nog steeds een 15% kans bestaat dat de aarde toch met meer dan 2°C zal opwarmen, geven dergelijke reductiepaden een zo groot mogelijke kans de ernstigste gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.”*¹⁵ Ook tegen die vaststelling heeft Shell niet gegriefd. Deze (slechts) 50% kans om de opwarming nog tot 1,5 °C te beperken sluit aan bij de temperatuuroelstelling van het Parijs Akkoord *“[to pursue] efforts to limit the temperature increase to 1,5 °C”*, geeft een redelijke kans om *“well below 2 °C”* te blijven, maar laat zelfs ook een reële kans bestaan dat de 2 °C wordt overschreden.
11. In reactie op de uitlatingen van Shell over het gebruik van de term “netto” nog het volgende. Milieudefensie c.s. stelt na nader onderzoek vast dat niet duidelijk is waarom in het Glasgow Climate Pact wordt gesproken over een CO₂-reductie van 45% in 2030 zonder het woord ‘netto’ te gebruiken. Wat in ieder geval duidelijk is, is dat alle gezaghebbende bronnen eenduidig wijzen op de noodzaak van snelle en diepgaande emissiereducties in alle sectoren. Het Glasgow Climate Pact wijst – in lijn met bevindingen van het IPCC in AR6 – op de noodzaak van *“rapid, deep and sustained reductions in global greenhouse gas emissions”* en op de noodzaak van klimaatactie *“across all actors of society, sectors and regions”*.¹⁶ Ook het Parijs Akkoord spreekt in artikel 4(1) over *“rapid reductions”* die moeten plaatsvinden *“in accordance with best available science”* (dat cruciale deel van artikel 4(1) Parijs Akkoord laat Shell in de Akte weg). Shell's uitlating die erop neerkomt dat iedere actor onbeperkt moet kunnen inzetten op compensatiemogelijkheden (in plaats van haar eigen emissies te reduceren) verhoudt zich niet met de klimaatwetenschap, klimaatprotocollen voor bedrijven en vele andere bronnen waaruit blijkt dat toepassing van *carbon dioxide removal (“CDR”)*, al dan niet via de inzet van CO₂-kredieten voor ‘CO₂-compensatie’, geen vervanging kan zijn voor het onmiddellijk reduceren van emissies uit fossiele brandstoffen.¹⁷ In IPCC-rapporten (waaronder SR15), wordt weliswaar verwezen naar *global net anthropogenic CO₂ emissions*, maar het gebruik van de term “netto” in dit verband zegt niets over (de mate van) het gebruik van CDR of over de toelaatbaarheid van CO₂-compensatie. Het geeft slechts uitdrukking aan het feit dat de wereldwijde emissies inherent bestaan uit een saldering van antropogene emissiebronnen en koolstofputten.

4. Producties MD-349 en MD-355 – IPCC WGIII Technical Summary en Summary for Policymakers

12. Milieudefensie c.s. heeft in de MvA toegelicht dat uit het AR6 rapport van werkgroep 3 van het IPCC uit 2022 blijkt dat inmiddels een 48% CO₂-reductie in 2030 (t.o.v. 2019) nodig is om een 50%

¹² Zie in dit verband ook Gerechtshof Den Haag 9 oktober 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:2591, r.ov. 50 en Hoge Raad 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006, r.ov. 4.5.

¹³ Zie o.m. artikel 4(1), 7(5) en 14(1) Parijs Akkoord. Zie tevens de considerans: *“Recognizing the need for an effective and progressive response to the urgent threat of climate change on the basis of the best available scientific knowledge.”* Zie o.m. par. 1, 23 en 33 van het Glasgow Climate Pact. Zie ook artikel 4(2)(c) en (d) en artikel 7(2)(a) van het VN-Klimaatverdrag.

¹⁴ R.ov. 2.3.5 e.v. Vonnis.

¹⁵ R.ov. 4.4.29 Vonnis. Shell erkent in haar MvG dat deze mondiale CO₂-reductie van ten minste 45% noodzakelijk is om de opwarming tot 1,5 °C te beperken (par. 1.4.1 MvG) en erkent tevens de internationale consensus hierover (par. 1.2.3 MvG).

¹⁶ Glasgow Climate Pact par. 22 en 87.

¹⁷ Zie ook par. 789 MvA met citaten van het IPCC dat CDR geen vervanging kan zijn voor diepgaande reducties.

kans te behouden op het halen van de 1,5 °C-doelstelling – daar waar eerder nog een CO₂-reductie van 45% in 2030 (t.o.v. 2010) voldoende was.¹⁸ Shell stelt daarop in de Akte dat de IPCC AR6-rapporten “niet beogen een normatief antwoord te geven op het niveau van netto emissiereducties die de samenleving moet bereiken, of op hoe dergelijke netto emissiereducties moeten worden bereikt.” Ook in reactie op andere producties (zie de uitlatingen over Producties MD-356/357 (de Production Gap-rapporten), MD-362 (IEA NZE 2050), MD-445/446 (div. passages uit IPCC WGIII)) neemt Shell het standpunt in dat daarin geen “normatief emissiereductietraject” wordt vastgelegd, noch ten aanzien van een individuele staat, noch ten aanzien van een individueel bedrijf.

13. Het is de vraag wat Shell bedoelt te zeggen met haar verwijzing naar het ontbreken van een “normatief” traject. Shell bedoelt ogenschijnlijk niks anders dan dat op haar geen juridische verantwoordelijkheid kan rusten zolang er geen bindende (nationale of internationale) afspraken of regelgeving bestaat die de precieze reductieverplichting van Shell vaststelt.
14. Dit is onjuist, zoals ook evident volgt uit de Urgenda-zaak waarin eveneens zonder (bindende) internationale afspraken een zorgplicht kon worden gevonden en concreet kon worden ingevuld op basis van onder meer inzichten uit de klimaatwetenschap, doelstellingen van internationaal klimaatbeleid en normen en beginselen van internationaal recht, zoals het billijkheidsbeginsel (waaronder ook het CBDR-beginsel), het voorzorgsbeginsel en het no-harm beginsel.¹⁹ In de MvA heeft Milieudefensie c.s. uitgebreid onderbouwd dat dezelfde (en aanvullende) uitgangspunten gelden bij de vaststelling van de zorgplicht van een bedrijf. Feitelijk verliest Shell met haar uitlatingen over deze en andere producties uit het oog dat een bron ook normatieve waarde kan hebben, zonder dat er sprake is van een direct bindende juridische norm.²⁰
15. In het algemeen geldt dat de invulling van de maatschappelijke zorgplicht dient plaats te vinden aan de hand van de omstandigheden van het geval. Tot die omstandigheden behoren uiteraard ook de voor het geval relevante wetenschappelijke bevindingen. Via die band kan aan relevante wetenschappelijke bevindingen normatieve waarde toekomen. Voor de klimaatwetenschap geldt dit eens te meer, aangezien in het VN-Klimaatverdrag, het Parijs Akkoord en het Glasgow Climate Pact is vastgelegd dat de klimaataanpak steeds met inachtneming van de best beschikbare wetenschap dient plaats te vinden.²¹ Daarmee is er al dertig jaar internationale consensus dat de best beschikbare wetenschap het uitgangspunt vormt voor het vaststellen van de reductieopgave.
16. Shell valt dan nog over het gebruik door Milieudefensie c.s. van de term “reductieopgave”, omdat het IPCC volgens Shell geen reductieopgave heeft vastgesteld. Mede gelet op het besluit in het Glasgow Climate Pact dat de wereld zich zal inspannen om de temperatuurstijging te beperken tot 1,5 °C, kan met recht worden gesteld dat de wereld een – ook voor Shell relevante – CO₂-reductieopgave van 48% heeft. De “cruciale stukken context” waarvan Shell stelt dat Milieudefensie c.s. die heeft weggelaten staan overigens letterlijk geciteerd in de MvA (par. 512, twee randnummers vóór de passage die Shell aanhaalt).
17. Dat het wereldwijde reductiepercentage relevant – en volgens Milieudefensie c.s. maatgevend – is voor de vaststelling van de reductieverplichting van Shell is uitgebreid onderbouwd in de MvA. Zoals Milieudefensie c.s. heeft toegelicht volgt dat ook uit klimaatprotocollen voor bedrijven zoals de Race to Zero (waarover hieronder meer). In de Akte verwijst Shell verder nog naar de

¹⁸ MvA par. 511-518.

¹⁹ Zie de conclusie van de A-G en P-G voor het Urgenda-arrest, ECLI:NL:PHR:2019:887, onder meer: par. 2.1, 2.26, 2.31 t/m 2.33 en 2.74 t/m 2.78. Zie tevens ECLI:NL:HR:2019:2006, r.ov. 5.7.1 t/m 5.7.5, 6.3.

²⁰ Zie in dit verband ook de conclusie van de A-G en P-G voor het Urgenda-arrest, ECLI:NL:PHR:2019:887, par. 4.92 t/m 4.104 en par. 4.133, waarin expliciet wordt gesproken over de normatieve waarde van IPCC-bevindingen en er volgens de A-G en de P-G geen beletsel bestaat een bevinding van het IPCC een ‘norm’ te noemen.

²¹ Zie voetnoot 13.

uitkomsten van scenario's waaruit zou moeten worden afgeleid dat Shell minder zou hoeven doen dan het wereldwijd gemiddelde omdat de steenkolensector veel sneller moet afbouwen. Dat deze op basis van kosteneffectiviteit gemodelleerde reductie binnen de steenkolensector niet in lijn is met (i) de werkelijkheid en (ii) de internationale rechtsbeginselen die zijn ingebed in het mondiale klimaatregime, zoals het op billijkheid gebaseerde CBDR-beginsel en het voorzorgsbeginsel, heeft Milieudefensie c.s. eveneens uitgebreid toegelicht in Hoofdstuk 5.3 MvA (en komt hierna nog aan de orde bij onder meer Productie MD-362).

18. Het laatste punt dat Shell maakt is de opmerking dat de gezamenlijke NDC's van staten op dit moment nog niet zullen leiden tot voldoende emissiereducties. Dat klopt, en daar worden staten ook in rechte – en vaak met succes – op aangesproken. Dat staten nog onvoldoende doen om hun proportionele en billijk aandeel te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering, doet echter niet af aan de eigen verantwoordelijkheid van andere actoren met een grote invloed op het klimaatprobleem. Het verhoudt zich ook niet met de breed erkende noodzaak van proactieve klimaatactie door niet-statelijke actoren.²² Anders dan Shell in de Akte zonder onderbouwing stelt, valt ook niet in te zien dat het uitblijven van verdergaande actie van staten het voor Shell onmogelijk zou maken om haar Scope 3 emissies te verminderen.²³
19. Dat staten nog onvoldoende doen om op basis van *equity* en in lijn met het CBDR-beginsel een billijk aandeel (“*fair share*”) te leveren aan de noodzakelijke emissiereducties wordt ook door het IPCC onderkend. Omdat staten – net als Shell – veelal niet uit zichzelf tot een billijke invulling van hun zorgplicht komen, komen vragen over de invulling van deze zorgplicht steeds vaker bij de rechterlijke macht en de wetenschap terecht, aldus het IPCC:

“Equity is critical to addressing climate change, including through the Paris Agreement (Klinsky et al. 2017), however, since the political feasibility of developing equity principles within the climate change regime is low, the onus is on mechanisms and actors outside the regime to develop these (Lawrence and Reder 2019). Equity and fairness concerns are being raised in national and regional courts that are increasingly being asked to determine if the climate actions pledged by states are adequate in relation to their fair share (The Supreme Court of the Netherlands 2019; European Court of Human Rights 2020; German Constitutional Court 2021), as it is only in relation to such a ‘fair share’ that the adequacy of a state’s contribution can be assessed in the context of a global collective action problem (Section 13.5.5). Some domestic courts have stressed that as climate change is a global problem of cumulative impact, all emissions contribute to the problem regardless of their relative size and there is a clear articulation under the UNFCCC and Paris Agreement for developed countries to ‘take the lead’ in addressing GHG emissions (Preston 2020). Given the limited avenues for multilateral determination of fairness, several researchers have argued that the onus is on the scientific community to generate methods to assess fairness (Herrala and Goel 2016; Lawrence and Reder 2019). Peer-to-peer comparisons also potentially create pressure for ambitious NDCs (Aldy et al. 2017).”²⁴ (onderstreping toegevoegd)

20. Het is daarom bij uitstek de taak van de rechter om op basis van billijkheidsoverwegingen en op basis van alle omstandigheden van het geval – en uiteraard indachtig de best beschikbare wetenschap – een oordeel te geven over de concrete invulling van de zorgplicht.

²² Vonnis, r.ov. 4.4.26.

²³ Zie in dit verband o.m. hoofdstukken 4.4.5, 5.4, 7.3, 10.2 en 10.8 MvA inzake de controle en invloed die Shell heeft over haar Scope 3 emissies en de verduurzamingsmogelijkheden en –noodzaak van de klanten van Shell.

²⁴ IPCC AR6 WGIII, Chapter 14, p. 1468.

5. Productie MD-350 – Shell Tax Contribution Report 2020

21. Ter onderbouwing van de juistheid van minimaal het hanteren van het gevorderde mondiaal gemiddelde CO₂-reductiepercentage van 45% bij de invulling van de zorgplicht van Shell, heeft Milieudefensie c.s. onder meer gewezen op de omzet die Shell behaalt in Annex I-landen. Milieudefensie c.s. stelt vast dat Shell niet betwist dat maar liefst 69% van de inkomsten van Shell in het boekjaar 2020 gegenereerd werden in die landen, zijnde de rijkste landen met de grootste historische verantwoordelijkheid voor het klimaatprobleem die indachtig het CBDR-beginsel het voortouw moeten nemen bij de klimaataanpak. Het overgrote deel van Shell's producten wordt dus verkocht – en het overgrote deel van Shell's Scope 3 emissies wordt dus veroorzaakt – in de rijkste landen die sneller dan gemiddeld hun emissies moeten reduceren en daar ook de kennis, kunde, financiële middelen en institutionele capaciteit voor hebben. Milieudefensie c.s. heeft op dit feit gewezen, omdat het onder meer toont dat zij met de aansluiting bij het mondiaal gemiddelde van een 45% CO₂-reductie in 2030 zeker niet teveel van Shell vordert.
22. Anders dan Shell suggereert, heeft Milieudefensie niet gevorderd dat Shell haar emissies sneller vermindert dan met het wereldwijd gemiddelde CO₂-reductiepercentage van 45%. Shell noemt verder de stelling van Milieudefensie c.s. dat Shell *"sneller moet bewegen dan de wereld als geheel"* misplaatst, maar dat is een stelling van Shell zelf (zie par. 491 MvA waar Ben van Beurden wordt geciteerd: *"Shell recognizes that it stands within a section of society that needs to move faster"*).
23. Milieudefensie c.s. heeft in deze context in de MvA toegelicht dat die stelling van Shell goed aansluit bij het feit dat klimaatprotocollen voor bedrijven ook erkennen dat bedrijven met een grote capaciteit om bij te dragen aan de oplossing, de meest vergaande emissiereductiedoelen moeten stellen om een billijke bijdrage (*"fair share"*) te leveren.²⁵ Daarmee wordt – gelijk het billijkheidsbeginsel zoals dat in het mondiale klimaatregime is ingebed²⁶ – in de kern bedoeld dat diegenen met een grotere historische bijdrage aan het klimaatprobleem en de meeste capaciteit om het probleem te adresseren, ook het voortouw moeten nemen. Milieudefensie c.s. heeft in de MvA toegelicht dat er daarom alle aanleiding zou bestaan om aan Shell een grotere verantwoordelijkheid toe te dichten dan de aansluiting bij het mondiaal gemiddelde van 45% maar dat zij dit voorzichtigheidshalve niet heeft gevorderd. Het geeft wel aan dat de gevorderde 45% als absolute ondergrens (een minimum minimorum) moet worden gezien.
24. In reactie op de uitlatingen van Shell over het Tyndall Report zal hieronder worden toegelicht dat – of men nu kijkt naar de plaats waar Shell haar producten verkoopt of de plaats waar Shell produceert – duidelijk is dat aansluiting bij het mondiaal gemiddelde reductiepercentage moet worden gezien als de minimumbijdrage die van Shell kan worden verwacht.

6. Productie MD-351 – Tyndall Report

25. Productie MD-351 is het Tyndall-rapport, een onderzoeksrapport naar rechtvaardige – op *equity* en het CBDR-beginsel gebaseerde – paden voor de uitfasering van olie en gas. Het is geschreven door onder meer klimaatwetenschapper en hoogleraar Kevin Anderson die verbonden is aan het

²⁵ MvA, par. 487 t/m 496.

²⁶ Dit beginsel is reeds in het VN-Klimaatverdrag opgenomen als één van de drie belangrijke internationale beginselen waardoor partijen zich laten leiden bij de verwezenlijking van de doelstelling van het VN-Klimaatverdrag (zie artikel 3 VN-Klimaatverdrag). Shell stelt dat dit beginsel bij het Parijs Akkoord is overeengekomen, maar die stelling is dus onvolledig. Het Parijs Akkoord kent echter ook een expliciete verwijzing naar dit beginsel, zie artikel 2(2) Parijs Akkoord: *"This Agreement will be implemented to reflect equity and the principle of common but differentiated responsibilities and respective capabilities, in the light of different national circumstances."*

gerenommeerde Tyndall Centre.²⁷ Het rapport is geschreven in opdracht van het International Institute for Sustainable Development (“IISD”), een kennisinstituut dat ruim 30 jaar geleden in Canada werd opgericht voor de Rio Earth Summit van 1992 (de VN-conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling waar tevens het VN-Klimaatverdrag door vele staten werd ondertekend).

26. In de Akte stelt Shell dat de bevindingen van het Tyndall-rapport zijn gebaseerd op een “groot aantal normatieve en subjectieve aannames.” Met uitzondering van drie voorbeelden (die Milieudefensie c.s. hieronder bespreekt) licht Shell niet toe op welke aannames zij doelt en waarom die aannames onjuist zouden zijn. Dat had wel van Shell mogen worden verwacht, want Tyndall is zeer transparant over de eigen methodiek en analyse, die is verricht met inachtneming van de belangrijkste (rechts)beginselen van het mondiale klimaatregime, waaronder het voorzorgsbeginsel en het billijkheidsbeginsel (*equity*) als onderdeel van het CBDR-beginsel.²⁸ In het licht van de kritiek van Shell worden hieronder een aantal aspecten van de in het Tyndall-rapport gehanteerde methodiek kort besproken.
27. Het Tyndall-rapport analyseert als gezegd de noodzakelijke snelheid waarmee olie- en gasproductie in de wereld in lijn met het nog beschikbare koolstofbudget²⁹ en op basis van *equity* zou moeten worden afgebouwd. Daarbij is onder meer gelet op de mate waarin olie- en gasproductie intrinsiek verbonden is met de economieën van de olie- en gasproducerende landen. Per land is een overzicht gemaakt van het aandeel van olie- en gasinkomsten op het totale BBP,³⁰ om op basis daarvan vervolgens vast te stellen welk deel van het BBP per hoofd van de bevolking onafhankelijk is van die inkomsten. Dit zogenoemde “*non-oil GDP*” geldt als maatstaf voor het vermogen van een land om een rechtvaardige transitie te financieren, zelfs zonder gebruik te maken van het nationale inkomen dat samenhangt met olie- en gasproductie.³¹
28. Vervolgens zijn de 88 olie- en gasproducerende landen opgedeeld in vijf groepen, op basis van hun non-oil GDP per hoofd van de bevolking in 2019 (en dus op basis van de omvang van hun economie, exclusief olie en gas). Dat geeft een overzicht van landen met de hoogste transitiecapaciteit (Groep 1) tot en met landen met de laagste capaciteit (Groep 5).³²
29. Het koolstofbudget voor olie en gas is vervolgens verdeeld per land, gebaseerd op het huidige percentage in de totale jaarlijkse uitstoot. Een dergelijke verdeling, die dus géén rekening houdt met capaciteit en billijkheid wordt ook wel “*grandfathering*” genoemd. In die situatie heeft elke landengroep een gelijk aantal resterende jaren productie voordat het koolstofbudget is uitgeput.³³ De uitkomst daarvan is dat voor elk land op basis van de huidige productieniveaus nog 9,9 jaar aan productie zou resteren.
30. Een dergelijke verdeling waarbij ieder land hetzelfde wordt behandeld is uiteraard onrechtvaardig en niet in lijn met het CBDR-beginsel, aangezien de positie van de rijkste landen met de grootste transitiecapaciteit – een capaciteit die gemiddeld veertien keer groter is dan de capaciteit van de landen met de laagste capaciteit – dan zou worden beschermd ten koste van de armste landen (die dan net zo snel hun olie- en gasproductie zouden moeten uitfaseren als de rijkste landen).³⁴

²⁷ Productie MD-351, p. 2 bevat een beschrijving van het Tyndall Centre.

²⁸ Productie MD-351, p. 12-13: “*This report takes the precautionary principle as a guide to the development of its methodology and assumptions*” en “*The pathways are informed by careful consideration of issues of equity (as captured in CBDR-RC).*”

²⁹ Het rapport kijkt naar drie koolstofbudgetten, waarbij als het centrale scenario wordt gekeken naar het nog beschikbare koolstofbudget om een 50% kans te houden de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 °C (zie Productie MD-351, p. 54), hetgeen het relevante budget is gelet op de eerder besproken vaststellingen uit het Glasgow Climate Pact.

³⁰ Productie MD-351, p. 38-39 (onder 5.3).

³¹ Productie MD-351, p. 39 (onder 5.3.1).

³² Productie MD-351, p. 41-42.

³³ Productie MD-351, p. 44.

³⁴ Productie MD-351, p. 44.

31. In het Tyndall-rapport wordt het koolstofbudget daarom herverdeeld, rekening houdend met het CBDR-beginsel en met de haalbaarheid van een snelle uitfasering. Gelet op de krapte van het resterende koolstofbudget wordt in dat verband erkend dat er te weinig emissieruimte (koolstofbudget) over is om voor de landen met de laagste transitiecapaciteit daadwerkelijk tot een eerlijke en rechtvaardige uitfasering te komen.³⁵ Feitelijk zouden de rijkste landen daarom onmiddellijk moeten stoppen met olie- en gasproductie, maar dat wordt zowel politiek als praktisch onmogelijk geacht. Daarmee erkent het Tyndall-rapport dat ook de eigen analyse, vanwege het beperkte koolstofbudget en rekening houdend met wat qua energietransitie haalbaar is, niet volledig recht meer kan doen aan het CBDR-beginsel. Daarom is sprake van een *“relatively weak version of equity”* aangezien *“the attempt to achieve an equitable rebalancing of the budgets was constrained by judgements about feasible rates of real-world energy system transitions”*, aldus het rapport.³⁶
32. Na deze verdeling hebben de rijkste landen op basis van de huidige productieniveaus nog respectievelijk 6,6 jaar (Groep 1) en 9,3 jaar (Groep 2) voor de uitfasering van de productie van olie en gas. De overige groepen hebben nog 11,6 jaar, 13,5 jaar en 15,9 jaar resterend.³⁷ Op basis van het herverdeelde koolstofbudget is per groep vervolgens een reductiepad vastgesteld. Voor de snelheid waarmee landen hun productie kunnen uitfaseren, is uitgegaan van een mate van ‘traagheid’ (*system inertia*) en een geleidelijke toename van mitigatie door de jaren heen.³⁸ Dit leidt tot een uitfasering van olie- en gasproductie tussen 2034 (Groep 1) en 2050 (Groep 5). Let wel, dit betekent uiteraard niet dat Groep 1 landen vanaf 2034 geen toegang meer zouden hebben tot de mondiale olie- en gasmarkt, maar enkel dat zij deze niet zelf meer produceren, zoals hierna nog zal worden toegelicht.
33. Het Tyndall-rapport geeft al met al een uitgebreide en transparante weergave van de wijze waarop olie- en gasproductie kan worden uitgefaseerd om een 50% kans te behouden de opwarming tot 1,5 °C te beperken, rekening houdend met het billijkheidsbeginsel (*equity*).
34. Zoals hierboven al werd genoemd, stelt Shell dat het Tyndall-rapport is gebaseerd op een *“groot aantal normatieve en subjectieve aannames.”* Shell geeft slechts drie voorbeelden, waarvan het eerste amper is toegelicht, het tweede onjuist is en het derde bijzonder ongenueanceerd.
35. Shell stelt eerst dat het rapport niet is gebaseerd op een gezaghebbende toepassing van het CBDR-beginsel. Waar zij precies op doelt is onduidelijk. Shell verwijst naar *“subjectieve veronderstellingen”* van de auteurs over de wijze waarop het CBDR-beginsel zou kunnen worden toegepast op olie en gas, maar geeft niet aan welke veronderstellingen worden betwist. Dat maakt het onmogelijk om hier inhoudelijk op te reageren. Hoe dan ook, toepassing van het CBDR-beginsel zal per definitie leiden tot een uitkomst waarbij de rijke landen het voortouw zullen moeten nemen bij de klimaataanpak en het Tyndall-rapport geeft een goed beeld van wat dit voor de olie- en gasproductie kan betekenen op basis van het beschikbare koolstofbudget.
36. Hierboven is toegelicht dat het Tyndall-rapport zeker geen overdreven optimistische analyse maakt van de noodzakelijke snelheid waarmee productie in verschillende landen moet worden afgebouwd om binnen het resterende koolstofbudget te blijven en tegelijkertijd zoveel mogelijk recht te doen aan het billijkheidsbeginsel. Milieudefensie c.s. brengt hier in herinnering dat Shell in eerste aanleg zelf ook aandacht heeft gevraagd voor het belang van het CBDR-beginsel. Shell

³⁵ Productie MD-351, p. 55-56 (onder 7.4.3). Zie ook p. 12 (onder 1.7).

³⁶ Productie MD-351, p. 55 en voetnoot 41 (op p. 56).

³⁷ Productie MD-351, p. 47.

³⁸ Productie MD-351, p. 48.

heeft toen benadrukt dat rekening moet worden gehouden met onder meer de ontwikkelingsfase waarin een land zich bevindt en de mogelijkheid om te investeren.³⁹ Dat is ook de aanpak van Tyndall.

37. Ten tweede stelt Shell dat de cijfers waar Milieudefensie c.s. naar verwijst betrekking hebben op een koolstofbudget en bijbehorend emissiereductiescenario dat uitgaat van een 67% kans om de temperatuurstijging tot 1,5 °C te beperken en dat dit zou leiden tot een (volgens Shell onhaalbare) uitfasering van olie- en gasproductie in 2024. Dat is onjuist. Het centrale scenario van het Tyndall-rapport is gebaseerd op het koolstofbudget voor een 50% kans op 1,5 °C, in lijn met de vaststellingen uit het Glasgow Climate Pact, en dat is ook het scenario uit het Tyndall-rapport waar Milieudefensie c.s. in haar MvA naar verwijst. De analyse op basis van dat scenario leidt in de rijkste landen met de hoogste transitiecapaciteit tot een uitfasering van olie- en gasproductie in 2034 (dus 10 jaar later dan Shell beweert). De headline statements op p. 2 van het Tyndall-rapport verwijzen nota bene expliciet naar deze uitgangspunten.
38. Ten derde meent Shell dat het rapport ongeloofwaardig is, omdat het elk gebruik van Carbon Capture and Storage (CCS) en *Nature Based Solutions* (NbS) volledig zou uitsluiten. Die stelling is ongenueanceerd, omdat het Tyndall-rapport meer dan zes pagina's besteedt aan de toelichting die ten grondslag ligt aan de beslissing om CCS buiten beschouwing te laten en de koolstofbudgetten niet op voorhand te vergroten op basis van de zeer onzekere toekomstige grootschalige toepassing van CDR (waaronder negatieve emissie technologieën en NbS).⁴⁰ Dit heeft onder meer te maken met de zeer beperkte schaal waarop CCS en CDR momenteel worden toegepast en de beperkingen die eraan zijn verbonden. Dat zijn beperkingen die het IPCC en vele andere gezaghebbende instituten ook erkennen. De stelling van Shell is bovendien onjuist omdat het Tyndall-rapport wel degelijk uitgaat van NbS, maar slechts – op basis van wetenschappelijke bevindingen – vaststelt dat NbS niet kan compenseren voor fossiele emissies (p. 23-24), zoals Milieudefensie c.s. ook reeds heeft onderbouwd op basis van wetenschappelijke bronnen.⁴¹
39. Shell merkt daarnaast nog op dat het Tyndall-rapport niet kijkt naar de gevolgen voor de maatschappij van het beperken van de olie- en gasproductie. Ten eerste miskent Shell daarmee de drastische gevolgen voor de maatschappij van gevaarlijke klimaatverandering. Ten tweede verduidelijkt het rapport ten aanzien van die maatschappelijke gevolgen dat landen die het eerst hun productie uitfaseren uiteraard niet zonder olie en gas komen te zitten, aangezien olie en gas voor hen (net als voor de andere landen) beschikbaar blijft op de internationale markt (p. 37 van het Tyndall-rapport). Wanneer een Groep 1 land de eigen productie van olie en gas in 2034 heeft uitgefaseerd, kan dit land via de internationale markt in haar resterende behoefte aan fossiele energie voorzien, welke behoefte natuurlijk ook in lijn met het 1,5 °C-doel omlaag gebracht moet worden. In dat verband mag niet uit het oog verloren worden dat ook nu de meeste landen in de wereld voor een (zeer) groot deel hun fossiele energie importeren en voor hun vraag naar olie en gas afhankelijk zijn van de internationale markt.⁴²
40. Naar aanleiding van de uitlatingen van Shell heeft Milieudefensie c.s. in kaart gebracht wat de bevindingen uit het Tyndall-rapport zouden betekenen voor de productie van Shell. Die berekening laat zien dat naar schatting (afgerond) 62% van Shell's olie- en gasproductie in 2022 is gelegen in

³⁹ Conclusie van antwoord van Shell van 13 november 2019, par. 39.

⁴⁰ Productie MD-351, p. 21 t/m 25. Zie ook p. 6, p. 64-65 (onder 10.1.2) en p. 66 (onder 10.1.4).

⁴¹ Zie o.m. hoofdstuk 6.4.3, 6.4.5 en 6.4.7 MvA.

⁴² Zo is de Europese Unie voor haar vraag naar olie al sinds 1990 voor meer dan 90% afhankelijk van import van buiten de Europese Unie. Voor gas is die afhankelijkheid ook sinds 1990 al groot en is deze continu toegenomen (van ca. 50% in 1990 tot boven de 80% sinds 2017). Zie **Productie MD-554A**. Een ander voorbeeld is Japan. Japan is voor zijn vraag naar zowel olie, gas als kolen (vrijwel) volledig afhankelijk van import. Voor olie bedroeg deze afhankelijkheid in 2022 97%. Zie **Productie MD-554B**, p. 2, 5 en 7. Deze producties worden heden (19 december 2023) bij akte overgelegd.

landen met de grootste transitiecapaciteit (Groep 1 en 2).⁴³ Gemiddeld zou volgens de Tyndall-methodologie de productie van Shell in 2030 naar schatting met 50% moeten afnemen ten opzichte van 2022.⁴⁴ Milieudefensie c.s. heeft tevens in kaart gebracht in welke landengroepen uit het Tyndall-rapport Shell haar omzet behaalt en waar aldus de door Shell verkochte brandstoffen worden verbruikt. Die berekening laat zien dat naar schatting (afgerond) 92% van Shell's omzet in 2021 werd behaald in de landen met een volgens de Tyndall-methodologie bovengemiddelde transitiecapaciteit (op basis van groepen 1 en 2 en enkele landen die niet in de Tyndall-categorieën zijn opgenomen).⁴⁵ Daarnaast geldt dat Shell in 2021 haar omzet voor 70% heeft behaald in Annex 1-landen.⁴⁶ Zowel op basis van de locatie van consumptie (omzet) als op basis van de locatie van productie, moet aldus nogmaals worden vastgesteld dat Shell tot het deel van de samenleving behoort (alook tot dat deel van de fossiele sector) dat sneller kan én moet bewegen.⁴⁷ Die conclusie van Milieudefensie c.s. is aldus – anders dan Shell stelt⁴⁸ – niet misplaatst. Zoals hierboven in par. 22 toegelicht erkent Shell dit bovendien zelf ook. Toepassing van de methodologie van het Tyndall-report maakt eens te meer duidelijk dat met de aansluiting bij het mondiaal gemiddelde van een 45% CO2-reductie in 2030 zeker niet teveel van Shell wordt gevraagd.

7. Productie MD-352, MD-353 en MD-354 – Race to Zero

41. Een andere bron die toont dat aansluiting bij het mondiaal gemiddelde reductiepercentage de ondergrens is van wat van Shell verwacht mag worden, is het onder de vlag van de Verenigde Naties ontwikkelde Race to Zero initiatief. Shell stelt dat de Race to Zero mede gelet op haar vrijwillige aard (i) geen steun biedt voor het vereiste dat bedrijven tegen 2030 een minimaal reductiepercentage moeten halen en (ii) de criteria geen basisregel zouden bevatten dat iedere aangesloten partij in 2030 ten minste 50% moet hebben gereduceerd noch wat de *fair share* bijdrage van een bepaalde onderneming zou moeten zijn.
42. Dat is onjuist. De Race to Zero criteria maken duidelijk dat iedere actor zich maximaal moet inspannen (*“maximum effort”*) om een billijke bijdrage (*“fair share”*) te leveren aan de mondiaal noodzakelijke emissiereductie van 50% in 2030. De Interpretation Guide verduidelijkt dat (onderstreping toegevoegd): *“Many actors in Race to Zero can and must go beyond 50% of emissions reductions by 2030, and must achieve an end state net zero well before 2050, as part of the requirement for entities in the campaign to contribute their fair share of achieving net zero as soon as possible.”* De billijke bijdrage houdt dus voor vele actoren in dat zij hun emissies tegen 2030 met meer dan 50% moeten reduceren. De Interpretation Guide benoemt vervolgens – in lijn met het CBDR-beginsel – dat *“developing country actors may require more flexibility on their pathway to net zero and may find it challenging to halve their emissions by 2030”*. Voor actoren uit ontwikkelingslanden geldt alsnog dat zij *“as fast and as far as possible”* moeten reduceren.⁴⁹
43. Uit de Interpretation Guide volgt aldus dat een emissiereductie van 50% het uitgangspunt is bij het vaststellen van de billijke bijdrage (*“fair share”*) van een bedrijf. In het geval van *developing country actors* of andere beperkingen (*“constraints”*) die nopen tot een aangepast reductietempo, kan er aanleiding bestaan om van dit uitgangspunt af te wijken, zonder uit het oog te verliezen

⁴³ **Productie MD-534B.** Deze productie wordt heden (19 december 2023) bij akte overgelegd. De berekening is gebaseerd op de productiegegevens uit Shell's Annual Report 2022 (**Productie MD-534A**)

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ **Productie MD-535C.** Deze productie wordt heden (19 december 2023) bij akte overgelegd. De berekening is gebaseerd op de omzetgegevens uit Shell's Tax Contribution Report 2021 (**Productie MD-535A**).

⁴⁶ **Productie MD-535B.**

⁴⁷ MvA, hoofdstuk 5.2.

⁴⁸ Akte, p. 4, laatste alinea.

⁴⁹ Productie MD-354, p. 6.

dat iedere actor het maximaal haalbare moet doen. Shell is echter geen *developing country actor* en haar klanten zijn dat voor het overgrote deel ook niet. Ook anderszins is niet gebleken van contextgebonden omstandigheden of beperkingen die maken dat van de door Shell te leveren *fair share* minder verwacht mag worden dan de mondiaal gemiddelde CO₂-reductie van 45% in 2030. Shell wijst er vervolgens nog op dat de bij Race to Zero aangesloten partner networks eigen certificeringscriteria hanteren waar bedrijven aan moeten voldoen voor deelname aan het initiatief. Shell licht echter niet toe hoe dit voor haar tot een lagere reductieverplichting zou moeten leiden. De criteria van de partner networks laten de uitgangspunten die de Race to Zero zelf formuleert onverlet. Bovendien laten de partner networks voor grote bedrijven⁵⁰ geen ander beeld zien. Naast het SBTi (zie par. 480 MvA), betreft het The Exponential Roadmap Initiative, dat als voorwaarde stelt dat bedrijven hun emissies in 2030 minimaal moeten halveren, en The Climate Pledge, met de eis dat bedrijven zich committeren aan netto-nul emissies in 2040.

44. Voorts stelt Shell nog dat het concept van een billijke bijdrage ("*fair share*") niet "*gelijkwaardig*" zou zijn aan het CBDR-beginsel en dat dit concept een breder scala aan factoren omvat. De Race to Zero Interpretation Guide maakt evenwel duidelijk dat het CBDR-beginsel een zeer belangrijke factor is bij het bepalen van wat een *fair share* voor bedrijven inhoudt.⁵¹ Reden waarom Milieudefensie c.s. heeft aangegeven dat hiermee (ook) het CBDR-beginsel wordt aangeduid.
45. Ten slotte stelt Shell dat de Race to Zero-criteria verwijdering van broeikasgassen (CDR) toestaan bij het vaststellen van netto-nul doelstellingen, terwijl Milieudefensie c.s. het daar niet mee eens zou zijn. Dat klopt niet. Milieudefensie c.s. stelt op basis van de klimaatwetenschap dat CDR een rol kan spelen bij het behalen van de temperatuurdoelstelling van het Parijs Akkoord, onder meer door het neutraliseren van resterende emissies die niet gemitigeerd kunnen worden, maar dat het IPCC ook duidelijk maakt dat CDR geen vervanging kan zijn voor onmiddellijke en diepgaande emissiereducties. Dat bevestigt de Race to Zero. In Productie MD-354 wordt benadrukt dat CO₂-compensatie (middels CO₂-kredieten) geen vervanging kan zijn voor eigen emissiereducties: "*Members are required to prioritise internal emissions reductions in line with global efforts to halve emissions by 2030 and reach global net zero by 2050 through deep decarbonization. In parallel - but by no means as a substitute for reducing their own emissions - entities are encouraged to contribute beyond their value chain or territory to a global net zero state by mobilising resources towards protecting biodiversity, building resilience and removing carbon⁵² to compensate for unabated emissions on their pathway towards the end state net zero*".⁵³
46. Een laatste opmerking: Shell stelt (zonder toelichting) dat er sprake is van een "*relatief beperkte deelname*" aan het VN-initiatief Race to Zero, in een poging om afbreuk te doen aan de relevantie

⁵⁰ **Productie MD-491**, Race to Zero, Taking Stock of Progress – September 2022, p. 17. Deze productie wordt heden (19 december 2023) bij akte overgelegd. Op p. 78 wordt ook nog verwezen naar het Vonnis als belangrijke mijlpaal waarin de Race to Zero-criteria een rol hebben gespeeld.

⁵¹ Zie Productie MD-354, p. 2, waarin ter uitleg van de begrippen *fair share*, *equity and justice* expliciet wordt verwezen naar artikel 2 en 4 van het Parijs Akkoord, alsmede naar de considerans. Het CBDR-beginsel is neergelegd in de considerans, artikel 2, lid 2, en artikel 4, lid 3, van het Parijs Akkoord.

⁵² Zoals toegelicht in de MvA (par. 801-807) worden overigens veruit de meeste door Shell gebruikte CO₂-kredieten gegenereerd door het (beweerdelijk) voorkomen van ontbossing (*avoided deforestation*). Het (beweerdelijk) vermijden van emissies (*avoided emissions*) door het beschermen van reeds bestaande bossen valt niet aan te merken als de verwijdering van CO₂ uit de atmosfeer (CDR), nog los van het gegeven dat in het geheel niet vaststaat dat de betreffende bossen zonder deze 'bescherming' gekapt zouden worden en er daadwerkelijk uitstoot wordt vermeden. Voor deze (beweerdelijk) vermeden emissies geldt eens te meer dat deze geen vervanging kunnen zijn voor het onmiddellijk en diepgaand reduceren van emissies uit fossiele brandstoffen.

⁵³ Productie MD-354, p. 9 en 10. Zie in dezelfde zin: Productie MD-353, p. 3: "*In the transition to (net) zero, prioritise reducing real world emissions, limiting any residual emissions to those that are not feasible to eliminate.*"

ervan. Dat is onjuist: per september 2023 vertegenwoordigen de deelnemers aan de Race to Zero 25-35% van de wereldwijde CO2-emissies en meer dan 50% van het wereldwijde BBP.⁵⁴

8. Productie MD-356 en MD-357 – het Production Gap Report 2020 en 2021

47. Milieudefensie c.s. heeft het Production Gap Report onder meer aangehaald om te tonen dat de productie van olie en gas aanzienlijk moet dalen om nog binnen het resterende koolstofbudget voor een 50% kans op 1,5 °C te blijven. Shell stelt dat deze rapporten laten zien dat primair overheden de verantwoordelijkheid hebben om de productiekloof te dichten. Dat betekent echter niet dat private actoren zoals Shell geen verantwoordelijkheid hebben. In het door Shell aangehaalde citaat uit het Production Gap Report staat dan ook dat *“private-sector actors – including energy companies and financial institutions – should also move away from extracting and investing in fossil fuels”*.⁵⁵

48. Het Production Gap Report – gelijk het Tyndall-report – besteedt bovendien aandacht aan de noodzaak dat landen met de grootste transitiecapaciteit hun productie het eerst uitfaseren:

*“Countries that have lower dependency on fossil fuel production and higher capacity to govern transitions away from such production include many of the world’s largest fossil fuel producers (e.g., the US, Australia, Canada, Norway, Germany, and the UK). These countries derive a relatively small share of gross domestic product (GDP) or employment from production, because their economies are also highly diversified. Some of them have well established institutions and legal structures for labour relations, and existing processes for social dialogue. They are well primed not only to decarbonize their own economies — with limited macroeconomic effects and major co-benefits (GCEC 2014; Pollin and Callaci 2016; Stern 2015) — but also to lead the global transition away from fossil fuel production. They are best placed to support the transitions of lower-capacity countries through financial support, technical or financial expertise, policy guidance, or by making accommodations in the multilateral regimes that govern areas such as trade, investment, and technology transfer.”*⁵⁶

49. Zoals ook toegelicht in de MvA, zijn de politieke pijlen van de fossiele industrie sinds het VN Klimaatverdrag van 1992 juist gericht op deze landen met de grootste transitiecapaciteit. Jaar op jaar worden sinds het VN-Klimaatverdrag met name in de VS, Canada, Europa en Australië miljarden aan lobby- en PR-campagnes besteed om te voorkomen dat deze landen en regio’s daadwerkelijk de leiding nemen over de mondiale klimaatopgave en wordt het maatschappelijk draagvlak voor de duurzame energietransitie in deze landen actief en structureel door de fossiele industrie ondermijnd. Het Production Gap Report gaat ook in op de blokkerende invloed van de bedrijven uit de fossiele sector (onderstreping toegevoegd):

“Another general characteristic of these countries is a strong rule of law and high public sector capacity to implement enacted laws and policies, often including well-exercised processes of social dialogue and democratic participation. However, the capacity to formulate and enact the required laws and policies is subject, as in other countries, to political economic forces. These countries’ fossil fuel industries tend to be owned by private investors rather than the state (Bond et al. 2020). This introduces two general types of challenges to timely transitions. First, a low-carbon transition unfolding faster than anticipated by the investment community could threaten the stability of the financial sector in some of these countries (NGFS 2019). Second, firms in the sector tend to be

⁵⁴ Productie MD-490, The 1.5 °C Business Playbook, September 2023 (version 3.0), p. 6-7 en p. 15. Deze productie wordt heden (19 december 2023) bij akte overgelegd.

⁵⁵ Productie MD-357, p. 11.

⁵⁶ Productie MD-356, p. 34.

highly politically organized, investing considerable resources into lobbying, campaign finance, public relations, and think tank sponsorship (Jacques et al. 2008), and exerting influence through a “revolving door” between business and government (Carboni 2017; Holley et al. 2019; Huter et al. 2018). This political activity is widely considered to be a major barrier to decarbonization (Jacques et al. 2008; Pearse et al. 2013; Downie 2019; Curran 2020; Mildeneraer 2020).⁵⁷

50. Niemand betwist dat staten een belangrijke rol moeten spelen bij het terugdringen van de productie van olie en gas en het maken van klimaatbeleid. Met het bovenstaande maakt UNEP evenwel duidelijk dat de politieke invloed van de fossiele industrie “a major barrier” is voor effectief klimaatbeleid en de energietransitie. In de wetenschap wordt dit ook breed onderkend. Het wegnemen van die drempel en proactieve klimaatactie van bedrijven is noodzakelijk om de klimaatdoelstellingen te halen en levert daarnaast een vliegwieleffect op waardoor staten verdergaande klimaatactie kunnen ondernemen.⁵⁸
51. Door steeds enkel te verwijzen naar de verantwoordelijkheid van staten, miskent Shell haar eigen verantwoordelijkheid. Met haar opmerking dat Producties MD-356 en MD-357 geen “normatief emissiereductietraject” vaststellen, miskent Shell dat de feitelijke en normatieve vaststellingen in deze producties relevantie kunnen hebben voor de vraag welke reductie-inspanningen van Shell kunnen worden verwacht. Anders dan Shell suggereert, is daarvoor niet vereist dat de betreffende bron op Shell toegesneden (bindende) reductiedoelstellingen voorschrijft.
52. Shell stelt voorts dat het Production Gap Report voor “een groot deel op een aantal discutabele aannames” steunt. Shell licht dat niet toe, behoudens het volgende. Shell stelt dat de procentuele reductie van de productie van olie en gas niet één-op-één gelijkgesteld kan worden aan de noodzakelijke emissiereductie van olie en gas, ervan uitgaande dat het gebruik van fossiele brandstoffen voor niet-energetische toepassingen de komende jaren constant blijft of toeneemt (waardoor het aandeel fossiele brandstoffen voor niet-energetische toepassingen binnen de totale productie fossiele brandstoffen verhoudingsgewijs toeneemt).
53. In de MvA heeft Milieudefensie c.s. met verwijzing naar het Tyndall-report toegelicht dat de mondiale productie van fossiele brandstoffen (vrijwel) gelijk loopt met de mondiale consumptie van fossiele brandstoffen.⁵⁹ Aan dit gegeven verbond Milieudefensie c.s. de conclusie dat een procentuele daling van de mondiale productie gelijk gesteld kan worden aan een procentuele daling van de mondiale CO₂-emissies, vanwege de met de productiedaling gepaard gaande consumptiedaling. Dit laatste punt moet genuanceerd worden. De consumptie van fossiele brandstoffen kan namelijk zowel energetisch gebruik (verbranding) als niet-energetisch gebruik (bijv. als grondstof voor plastics) inhouden, waarbij energetisch gebruik aanzienlijk meer CO₂-emissies veroorzaakt. Wanneer de productie van fossiele brandstoffen wordt gereduceerd om een CO₂-reductie te bewerkstelligen, zal dit daarom vooral ten laste komen van het deel van de productie van fossiele brandstoffen voor energetisch gebruik. Hiermee kan immers de grootste emissiereductie bewerkstelligd worden met de minste productiereductie (hetgeen in het belang van de sector is). Veruit het grootste deel fossiele brandstoffen wordt overigens energetisch gebruikt.⁶⁰ Wanneer de productie van fossiele brandstoffen voor energetisch gebruik wordt gereduceerd om een emissiereductie te bewerkstelligen, terwijl de productie van fossiele brandstoffen voor niet-energetisch gebruik (zoals Shell stelt) in absolute zin gelijk blijft of toeneemt, dan zal de CO₂-emissiereductie als gevolg van deze productie- (en

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Zie par. 380-381, 495 en 854 MvA en r.ov. 4.4.26, 4.4.52 en 4.5.2 Vonnis, waarin is opgenomen in dat niet-statelijke actie noodzakelijk is.

⁵⁹ MvA, par. 556.

⁶⁰ Productie MD-351, p. 28, geeft aan (op basis van gegevens uit 2017) dat niet-energetisch gebruik gemiddeld ongeveer 6,4% van de totale productie beslaat.

consumptie)reductie procentueel niet precies gelijk lopen met de productiereductie. Dit verschil tussen de productiereductie en de CO₂-emissiereductie, pakt echter niet in het voordeel van Shell uit. In dit scenario is immers de procentuele CO₂-emissiereductie juist groter dan de procentuele productiereductie. De reductie wordt behaald uit het deel van de productie met een grotere CO₂-uitstoot (hetgeen efficiënter is) en het aandeel fossiele brandstoffen voor niet-energetisch gebruik (met een minder grote CO₂-uitstoot) wordt ongemoeid gelaten, waardoor de totale productie aan fossiele brandstoffen procentueel minder snel daalt dan de procentuele CO₂-emissiedaling. Door – zoals Milieudefensie c.s. in de MvA heeft gedaan – een gemodelleerde productiedaling uit het Production Gap Report als uitgangspunt te nemen voor een CO₂-emissiereductie, levert dit een conservatieve (voor Shell gunstige) uitkomst op. De emissiereductie die samenhangt met de productiedaling zou immers (fors) hoger kunnen zijn.⁶¹

54. Ten slotte maakt Shell nog een opmerking over de door Milieudefensie c.s. voor 2030 berekende productie- en emissiereducties voor olie (36%) en gas (28%) op basis van het Production Gap Report. Milieudefensie c.s. heeft die percentages berekend op basis van de in het rapport genoemde aan te houden productiereductiecijfers van 4% en 3% per jaar in de periode 2020-2030 (de precieze berekening staat in par. 547 t/m 557 MvA). Het Production Gap Report berekent de benodigde procentuele afname per jaar op basis van gemodelleerde gegevens voor het energieverbruik in 2030 ten opzichte van het gemodelleerde energieverbruik in 2020. Shell wijst erop dat het percentage voor olie anders uitvalt en op 26% uitkomt als men in plaats van het gemodelleerde verbruik in 2020 kijkt naar het werkelijk historische energieverbruik in 2019 zoals opgenomen in de achterliggende dataset van het rapport. Bij beschouwing van die achterliggende data blijkt dat dit klopt en dat de olieproductie in 2030 volgens die data met 26% moet zijn afgenomen (en dus ook de emissies dan met minimaal 26% moeten zijn afgenomen).⁶²
55. Wat Shell niet vermeldt, is dat de berekening voor gas op basis van deze data uitkomt op een hogere productiereductie dan in de MvA genoemd, namelijk 30% (in plaats van 28%).⁶³

9. Producties MD-358 en MD-359 – Forbes-artikel en BP Statistical Review of World Energy

56. In Hoofdstuk 5.3 MvA heeft Milieudefensie c.s. toegelicht waarom op kosteneffectiviteit gebaseerde scenario-uitkomsten een snellere uitfasering van steenkool laten zien, ten gunste van olie en gas, en waarom modellering op basis van kosteneffectiviteit problematisch is. Dit onder meer omdat deze modeluitkomsten de zwaarste lasten bij de ontwikkelingslanden leggen en zich niet verhouden met de belangrijkste rechtsbeginselen in het mondiale klimaatregime, waaronder het CBDR-beginsel, het voorzorgsbeginsel en het uitgangspunt dat de rijke landen het voortouw moeten nemen in de klimaataanpak. Ook het IPCC benoemt deze mismatch tussen de modellenwereld en de echte wereld.⁶⁴ Er bestaan bovendien geen wereldwijd gecoördineerde afspraken over welke landen, sectoren en bedrijven welk deel van de mondiaal noodzakelijke emissiereducties tot 2030 zullen bewerkstelligen. De gemodelleerde reducties vinden ook feitelijk niet plaats. Shell gaat op dit alles niet in. De opmerking van Shell dat op kosteneffectiviteit gemodelleerde scenario's ook een snellere uitfasering van steenkool laten zien omdat steenkool

⁶¹ Ter illustratie: in Productie MD-362 (IEA NZE-scenario) is een productiereductie voor olie van ongeveer 28% gemodelleerd tussen 2019 en 2030, terwijl er in diezelfde periode sprake is van een emissiereductie van 35% uit het gebruik van olie als brandstof (Tabellen A.1 en A.4 van Annex A).

⁶² De achterliggende data betreft de bijlage 'Chapter 2 Data', die heden (19 december 2023) wordt overgelegd als **Productie MD-552**. Voor de volledigheid merkt Milieudefensie c.s. op dat deze bijlage ook toont dat de percentages in MD-357 van 4% voor olie en 3% voor gas zijn afgerond. Uitgaande van de gemodelleerde gegevens voor het energieverbruik uit de dataset volgt dat de exacte (niet-afgeronde) percentages uitkomen op 3,7% voor olie en 3,3% per jaar voor gas. Dit resulteert in reducties van resp. 31% voor olie (in plaats van 36%) en 28% voor gas (dezelfde daling die Milieudefensie c.s. had berekend).

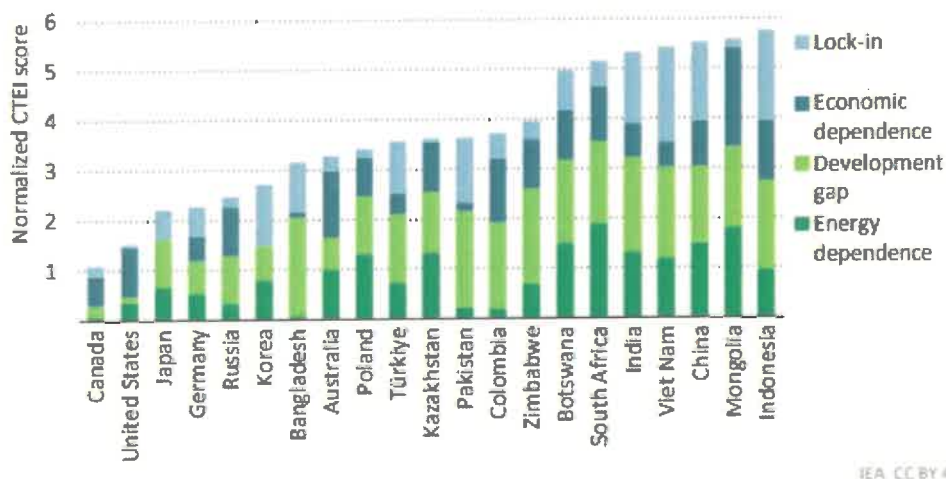
⁶³ Productie MD-552, Figure 2.2. Gasproductie 2019: 141 EJ. Mediaan van gemodelleerde 1,5 °C scenario's voor 2030: 99 EJ.

⁶⁴ Zie par. 535-541 MvA.

wordt gebruikt voor elektriciteitsopwekking en daarvoor goedkopere (en emissie-armere) alternatieven bestaan voegt dus niks toe en doet geen afbreuk aan bovenstaande bevindingen.

57. Producties MD-358 en MD-359 bevatten feitelijke informatie over het gebruik van kolen, olie en gas wereldwijd, waarmee Milieudefensie c.s. heeft laten zien dat 80% van het wereldwijde steenkoolverbruik plaatsvindt in non-Annex I landen (waar 83% van de wereldbevolking woont). In haar uitlatingen over Producties MD-358 en MD-359 betwist Shell dat niet. Shell betwist ook niet dat deze landen in belangrijkere mate afhankelijk zijn van steenkool.⁶⁵ Shell betwist eveneens niet de vaststelling op basis van Productie MD-359 dat de 1,3 miljard inwoners uit de Annex I-landen gezamenlijk meer energie uit olie en gas gebruiken dan de 6,4 miljard inwoners uit de non-Annex I landen aan energie uit kolen gebruiken. Ook betwist Shell niet dat 2/3 van het mondiale energieverbruik uit fossiele brandstoffen afkomstig is van olie en gas en slechts 1/3 van kolen.
58. Shell benadrukt nog dat China goed is voor meer dan de helft van het wereldwijde steenkoolverbruik (86,17 EJ) en ook India veel verbruikt (20,09 EJ). Het is niet evident wat Shell daarmee wil zeggen. Voor zover het Shell erom gaat dat China en India "grootverbruikers" zijn die sneller zouden moeten bewegen, is relevant dat hier heden bijna 3 miljard mensen wonen en juist deze beide landen een beperkte transitiecapaciteit hebben om snel weg te bewegen van kolen. Dit blijkt ook uit de Coal Transition Exposure Index van het IEA die "highlight[s] countries where coal dependency is high and transitions are likely to be most challenging" en die bij onderstaande figuur stelt dat China en India "have a particularly heavy and multi-faceted dependence on coal".⁶⁶

Figure 1.9 ► Coal Transitions Exposure Index scores

Botswana, South Africa, India, Viet Nam, China, Mongolia and Indonesia have a particularly heavy and multi-faceted dependence on coal

59. Kortom: de uitlatingen van Shell kunnen niet leiden tot de conclusie dat een olie- en gasbedrijf kan wijzen naar de kolensector als reden om in dit kritieke decennium langzamer te bewegen dan het mondiaal gemiddelde. De gemodelleerde reductiepercentages voor kolen passen niet binnen de rechtsbeginselen van het internationale klimaatregime en zijn als zodanig onrealistisch hoog omdat deze moeten plaatsvinden in landen met een grote afhankelijkheid van kolen en een lage

⁶⁵ China en India zijn bijvoorbeeld beiden voor zo'n 55% van hun totale energieverbruik afhankelijk van kolen, terwijl de EU en de VS ongeveer 12% resp. 10% van hun energie uit kolen halen.

⁶⁶ **Productie MD-553**, IEA Coal in Net Zero Transitions (geselecteerde pagina's), p. 33. Deze productie wordt heden (19 december 2023) bij akte overgelegd.

(economische) transitiecapaciteit op dit punt. Tot slot: op het door Shell genoemde punt van de alternatieven voor olie komt Milieudefensie c.s. nog terug bij bespreking van productie MD-365.

10. Productie MD-362 – IEA Net Zero by 2050-rapport

60. Shell stelt dat het IEA NZE geen normatief pad specificeert. Ook hier miskent Shell de normatieve relevantie van objectieve aanknopingspunten bij de invulling van haar zorgplicht.⁶⁷
61. Het IEA NZE-scenario beschrijft wijzigingen die leiden tot de noodzakelijke transformatie van het wereldwijde energiesysteem om in 2050 op netto-nul emissies uit te komen, binnen het beschikbare koolstofbudget voor een 50% kans op 1,5 °C. Net als alle landen ter wereld in het Glasgow Climate Pact, neemt het IEA die 50% kans op 1,5 °C en het nog beperkte koolstofbudget dat daarbij hoort als uitgangspunt (gelijk dit ook het uitgangspunt is in het Tyndall-rapport, de Production Gap-rapporten, de VN-Race to Zero en vele andere bronnen). Het IEA stelt daarnaast vast – net als het IPCC – dat emissies uit bestaande fossiele infrastructuur dat koolstofbudget al overschrijden. Deze bevindingen worden door Shell niet betwist.
62. Aangezien het IEA de verandering in de volledige energiesector modelleert, kijkt het IEA NZE-scenario zowel naar vraag als naar aanbod. Het IEA streeft naar een “*orderly transition*”, waarin de toegang tot voldoende energie te allen tijde gegarandeerd is en *stranded assets* in de fossiele industrie worden geminimaliseerd. Het IEA realiseert zich dat het verwezenlijken van het IEA NZE-scenario ongekende internationale coördinatie vraagt. Het IEA gaat er daarmee vanuit dat meer coördinatie over het terugbrengen van zowel aanbod als vraag naar energie, een grotere kans geeft op een zo soepel mogelijke transitie. Anders dan Shell aanneemt, betekent dat echter niet dat eerst overal gespecificeerde veranderingen aan de vraagzijde moeten zijn doorgevoerd voordat het aanbod daarop kan worden aangepast. Dat miskent ook het feit dat marktwerking als zodanig al met zich brengt dat vraag en aanbod via prijsvorming invloed op elkaar hebben en dus het ingrijpen aan de aanbodzijde invloed heeft op de vraagzijde. Elke sector en elke individuele (systemische) actor aan zowel de vraag- als aanbodzijde moet zich gaan richten op het 1,5 °C-doel en niemand kan in dit kritieke decennium naar elkaar blijven wijzen en op elkaar blijven wachten. Het Vonnis grijpt in aan de aanbodkant, en laat verdere coördinatie (van overheden en marktspelers) om de transitie zo ordelijk mogelijk te laten verlopen geheel open en werpt er ook geen drempels voor op.⁶⁸
63. Het IEA laat er ook geen twijfel over bestaan dat haar scenario belangrijke implicaties heeft voor aanbieders van fossiele brandstoffen, die zich noodzakelijkerwijs zullen moeten aanpassen.⁶⁹
64. Shell maakt nog een aantal opmerkingen over het IEA NZE. Zo noemt zij de opmerking van Milieudefensie c.s. dat het IEA NZE een behoudend scenario is “*niet onderbouwd en volledig onjuist*”. In de MvA heeft Milieudefensie c.s. echter toegelicht (in par. 566-583) dat het IEA NZE is gebaseerd op aannames die zij als behoudend kwalificeert (onder meer omdat bestaande investeringen in olie en gas sterk worden beschermd) en die verklaren waarom er lagere reducties in olie en gas worden gemodelleerd. Shell vindt het kennelijk al ambitieus dat de emissies in dit 1,5 °C-scenario “*aanzienlijk sneller afnemen dan onder het huidige overheidsbeleid het geval zou zijn.*” Met andere woorden: het doorbreken van de huidige status quo acht Shell reeds ambitieus.

⁶⁷ Overigens noemt het IEA het NZE-scenario zelf ook normatief: “*The Net Zero Emissions by 2050 Scenario (NZE Scenario) is a normative scenario that shows a pathway for the global energy sector to achieve net zero CO₂ emissions by 2050, with advanced economies reaching net zero emissions in advance of others.*” Zie <https://www.iea.org/reports/global-energy-and-climate-model/net-zero-emissions-by-2050-scenario-nze>.

⁶⁸ Zie ook hoofdstukken 3.6 en 3.7 van de Memorie van antwoord na voeging van Milieudefensie van 10 oktober 2023.

⁶⁹ Productie MD-362, p. 160-161, waaronder de vaststelling “*no oil and gas company would be unaffected by the NZE and that all parts of the industry need to decide how to respond.*”

65. Shell stelt daarnaast dat het IEA NZE veel meer directe actie zou vragen van de energiesector dan andere scenario's waarin ook de landsector (*Agriculture, Forestry and Other Land Use (AFOLU)*) bijdraagt aan het doel van netto-nul emissies. Het IEA NZE gaat er echter wel degelijk van uit dat ook de AFOLU sector een bijdrage levert. De AFOLU sector is in het IEA NZE scenario in 2040 al CO₂-neutraal (en verzorgt daarna negatieve emissies), terwijl de energiesector pas in 2050 CO₂-neutraal is.⁷⁰ Het IEA beschrijft alleen de verandering van de energiesector, maar heeft een deel van het resterende koolstofbudget toebedeeld aan de AFOLU sector (die dus binnen dat toebedeelde budget moet blijven, wil het IEA NZE scenario daadwerkelijk leiden tot een 50% kans op 1,5 °C).⁷¹
66. Shell vindt het IEA NZE kennelijk ook ambitieus omdat het uitgaat van een "aanzienlijke" vermindering van de vraag naar primaire energie, terwijl het BBP nog zou groeien.⁷² Het IEA ziet echter terecht dat energiezuinigheid een cruciaal onderdeel is van de energietransitie, zodat de bevolking en de economie kan groeien terwijl het energieverbruik daalt.
67. Ten slotte stelt Shell dat Milieudefensie c.s. verzuimt de juiste context te geven bij haar redenering over CO₂-kredieten op basis van het IEA NZE. Dat is merkwaardig, want Milieudefensie c.s. vertaalt in haar MvA de letterlijke tekst van het IEA dat "*there is likely to be a limited supply of emissions credits consistent with net-zero emissions globally and the use of such credits could divert investment from options that enable direct emissions reductions.*" Die waarschuwing is in lijn met de vaststelling van wetenschappers, de Race to Zero en vele andere bronnen.

11. Productie MD-365 – IEA, Global CO₂ emissions from transport by subsector

68. Productie MD-365 is ingediend als reactie op de stelling van Shell dat de vervoerssector een in vergelijking met andere sectoren moeilijker te verduurzamen (*harder to abate*) sector zou zijn.⁷³ Productie MD-365 laat zien dat dit niet juist is. Onder de vervoerssector vallen ook personenauto's en ander licht transport die beslist niet tot de categorie *harder to abate* behoren maar goed c.q. makkelijker te verduurzamen zijn. MD-365 laat zien dat het merendeel van de brandstoffen in dat makkelijker te verduurzamen deel van de vervoerssector wordt gebruikt. Shell vindt het misleidend dat Milieudefensie c.s. personenauto's tot de makkelijker te verduurzamen sectoren rekent. Dat is merkwaardig, want dit zijn Shell's eigen woorden: "*In sommige sectoren komen nu technologische - betaalbare - alternatieven met minder emissies beschikbaar. [...] Personenauto's die op benzine of diesel rijden kunnen worden vervangen door voertuigen met accu's die worden opgeladen met elektriciteit afkomstig uit dergelijke nieuwe emissiearme of hernieuwbare bronnen. Personenauto's en elektriciteitsproductie zijn voorbeelden van de zogenaamde "gemakkelijker te verduurzamen" (easier to abate) sectoren van de economie.*"⁷⁴
69. Vervolgens vindt Shell het misleidend dat Milieudefensie c.s. elektriciteitsopwekking uit gas en ruimteverwarming makkelijk te verduurzamen sectoren noemt. Shell miskent evenwel dat: elektriciteitsopwekking met hernieuwbare energie een volwaardig alternatief is voor gasgestookte elektriciteitsopwekking; wind- en zonne-energie reeds gasgestookte elektriciteit

⁷⁰ Productie MD-362, p. 92.

⁷¹ Productie MD-362, p. 54 en p. 92-93 (Box 2.3). Het IEA lijkt uit te gaan van een budget van 40 GtCO₂ voor de AFOLU sector en een budget van 460 GtCO₂ voor de energiesector.

⁷² De door Shell gestelde "aanzienlijke" vermindering betreft overigens een vermindering van nog geen 5% in 2030. Zie Productie MD-362, p. 196 (Table A.2). Verbruik in 2020: 412 EJ. Verbruik in 2030: 394 EJ.

⁷³ Zie in dit verband ook Hoofdstuk 5.4 MvA waarin wordt toegelicht dat de klantenportefeuille hoe dan ook geen reden kan zijn om af te zien van het opleggen van een reductieverplichting van 45%.

⁷⁴ Par. 2.5.3 MvG.

vervangt;⁷⁵ wind- en zonne-energie inmiddels in de aanzienlijke meerderheid van landen de goedkoopste energiebronnen zijn geworden voor nieuwe elektriciteitsopwekking,⁷⁶ er een snelle opkomst en installatie van elektrische warmtepompen in gebouwen plaatsvindt en er veel aandacht is voor het isoleren van gebouwen.⁷⁷ Dat emissies uit gasgestookte elektriciteit in het IEA NZE-scenario relatief constant blijven tot 2030 valt onder meer te verklaren door de disproportioneel zware focus op de uitfasering van kolen. Tussen 2030 en 2040 modelleert het IEA overigens alsnog bijna 80% aan reductie in gasgestookte elektriciteit.⁷⁸ Ten aanzien van ruimteverwarming geldt dat het IEA opmerkt dat de belangrijkste technologieën die nodig zijn voor de decarbonisatie van de gebouwde omgeving (waar ook ruimteverwarming onder valt) reeds beschikbaar zijn op de markt.⁷⁹ Dat de uitrol daarvan geld kost en uitdagend zal zijn, maakt dit niet anders.

12. Productie MD-366 – Maersk, 26 August 2021, A decade of action

70. Ten aanzien van sectoren die (nog) wel als *harder to abate* kunnen worden gezien, heeft Milieudefensie c.s. onder meer toegelicht dat het reduceren van emissies ook binnen deze sectoren topprioriteit heeft en er ook aanzienlijke stappen worden verwacht in de periode tot 2030. In dat verband heeft Milieudefensie c.s. naar Maersk verwezen, omdat deze grootste rederij voor containervervoer ter wereld laat zien dat het mogelijk is versneld weg te bewegen van olie en gas. Zelfs een bedrijf in een *harder to abate* sector als de scheepvaart kan dus sneller dan het mondiaal gemiddelde emissies reduceren (Maersk heeft een doelstelling van netto-nul in 2040).
71. Shell's uitlatingen over Maersk weerspreken dat niet. Shell stelt dat de timing laat zien dat Maersk deze veranderingen aan de vraagzijde niet onmiddellijk kon doorvoeren, waardoor de eerste van de acht nieuwe schepen "pas" in 2024 kon worden geleverd (dus drie jaar na de aankondiging van Maersk). Dit bevestigt juist hoe snel de verandering zelfs in *harder to abate* sectoren kan gaan.

13. Productie MD-368 – UNEP Emissions Gap Report 2021

72. Productie MD-368 maakt duidelijk dat er een grote kloof bestaat tussen de mondiale emissiereductie die nodig is om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen en de emissiereductie die daadwerkelijk volgt uit bestaand en voorgenomen klimaatbeleid.
73. Shell stelt dat Milieudefensie c.s. beweert dat het rapport ook ingaat op de rol van individuele bedrijven. In deze context heeft Milieudefensie c.s. echter niet naar deze bron verwezen. Milieudefensie c.s. heeft in deze zaak op basis van andere bronnen onderbouwd dat actie van niet-statelijke actoren zoals Shell in vele opzichten cruciaal is voor het dichtens van de emissiekloof en dat er ook brede consensus bestaat over de noodzaak van niet-statelijke actie, omdat staten de klimaatopgave niet alleen aan kunnen (zie ook r.ov. 4.4.26, 4.4.49 en 4.4.52 Vonnis).⁸⁰
74. Anders dan Shell stelt wordt in dit rapport van UNEP echter ook uitdrukkelijk gewezen op acties van niet-statelijke actoren, alsmede op het cruciale belang van niet-statelijke actie bij het behalen van klimaatdoelstellingen. Zie in *Box 3.2. Non-state action on net zero* (onderstreping toegevoegd):

⁷⁵ Hoofdstuk 3.5 Memorie van antwoord na voeging Milieudefensie c.s., met verwijzing naar Producties MD-481 en MD-482.

⁷⁶ Productie MD-482, p. 1.

⁷⁷ Par. 39-43 Memorie van antwoord na voeging Milieudefensie c.s., met verwijzing naar MD-482 en MD-483.

⁷⁸ Productie MD-362, p. 198 (Table A.3). Wanneer enkel wordt gekeken naar gasgestookte centrales zonder CCS, is de reductie tussen 2030 en 2040 zelfs bijna 90%.

⁷⁹ Productie MD-362, p. 141-143.

⁸⁰ MvA, par. 607 t/m 612.

“Businesses, cities, regions, investors, civil society groups, and other non-state and subnational actors (NSAs) play an increasingly important role in raising ambition and accelerating implementation. The Paris Agreement institutionalized the engagement of NSAs in achieving long-term climate goals and created an ongoing process to catalyse climate commitments made by NSAs, including net-zero targets (Chan, Ellinger and Widerberg 2018; Hale 2016; Hsu et al. 2018).”⁸¹

75. UNEP wijst in dit verband naar de VN-Race to Zero als belangrijk wereldwijd initiatief bij het mobiliseren van niet-statelijke klimaatactie om de wereldwijde uitstoot tegen 2030 te halveren (onderstreping toegevoegd):

“The United Nations Race To Zero campaign rallies NSAs globally to take rigorous actions to reduce emissions by 50 per cent by 2030 and achieve net-zero carbon emissions by 2050 at the latest, vetting members via an independent expert group. More than 3,000 businesses, 730 cities, 170 investors, 30 regions and 600 universities have joined Race To Zero, together covering around 25 per cent of global CO2 emissions and 50 per cent of GDP (Black et al. 2021; NewClimate Institute and Data-Driven EnviroLab 2020; Smit and Kuramochi 2020; UNFCCC 2021).”⁸²

76. UNEP wijst tevens op het enorme mitigatiepotentieel van niet-statelijke actoren en het feit dat – zoals Milieudefensie c.s. in eerste aanleg reeds uitgebreid heeft toegelicht – proactieve klimaatactie van bedrijven voor een vliegwieleffect kan zorgen omdat het landen in staat stelt om ambitieuzer te zijn in hun klimaataanpak, hetgeen ook in het internationale klimaatregime wordt onderschreven.⁸³ Dit is eveneens terug te lezen in MD-368 (onderstrepingen toegevoegd):

“Actions taken by NSAs can also contribute to achieving net-zero targets set by governments, while at the same time creating more favourable conditions for governments to increase their ambition going forward. A recent study of major non-state actor initiatives found they had the potential to reduce 2030 emissions by 5–15 GtCO2e (Black et al. 2021; Hale et al. 2021; Hsu et al. 2019; NewClimate Institute and Data-Driven EnviroLab 2020; NewClimate Institute et al. 2021).”⁸⁴

77. Shell wijst dan nog naar p. 23 van Productie MD-368 met de stelling dat het rapport erkent dat het tempo van emissiereducties per land en per sector zal verschillen en dat het bereiken van netto nul emissies waarschijnlijk een combinatie van emissiereducties en emissieverwijderingen zal vergen. In het zinsdeel direct na de door Shell aangehaalde zin (dat Shell dus heeft weggelaten) staat echter dat het potentieel voor emissieverwijderingen in meerdere opzichten beperkt is en dat landen daar rekening mee moeten houden (“keeping in mind that the global potential for negative CO2 emissions is limited because of technical, social and sustainability reasons (IPCC 2019, 2018).”). De opmerking dat het tempo van emissiereducties per land en per sector zal verschillen wordt juist gemaakt door UNEP om het belang van billijkheid (equity) en rechtvaardigheid (fairness) bij het stellen van reductiedoelen te benadrukken. De door Shell aangehaalde passages van het rapport bevestigen dus juist de stellingen van Milieudefensie c.s.

78. Bovendien vermeldt UNEP op deze pagina de belangrijke kritiek op netto-nul doelstellingen, namelijk dat de focus op netto-nul kan afleiden van de noodzakelijke actie op korte termijn, mede door teveel te leunen op CDR of CO2-kredieten (onderstreping toegevoegd):

⁸¹ Productie MD-368, p. 28.

⁸² Ibid. Zie ook p. 1: “a large number of non-state actors have joined the High-Level Climate Champions in the Race To Zero campaign that aims to elevate ambition and mobilize credible climate action among cities, regions, businesses and investors.”

⁸³ Zie o.m. par. 380, 495 en 854 MvA met verwijzingen naar stukken in eerste aanleg, met name pleitnota 1, par. 130-147.

⁸⁴ Ibid. Ter illustratie: 15 GtCO2e is meer dan de totale emissieomvang van China, zie <https://ourworldindata.org/co2/country/china>.

“the concept of net-zero has faced criticism on the grounds that it may slow mitigation, either through over-reliance on carbon removal (McLaren et al. 2019) or on carbon credits (Stabinsky, Bhatnagar and Shaw 2021), or because an emphasis on long-term targets can distract from a lack of near-term actions. Other critics highlight that a narrow focus on net-zero targets can lose sight of differences in national climate politics, or the credibility of pledges, as well as equity (Dubash et al. 2021; Rogelj et al. 2021). Net-zero targets are not to be viewed in isolation as the sole policy mechanism for effecting change; they should be accompanied by near-term actions as well as detailed and transparent plans for delivery (Rogelj et al. 2021; Smith 2021).”⁸⁵

14. Productie MD-375 – Fueling Failure

79. MD-375 dient ter onderbouwing van de stelling dat het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering een randvoorwaarde is om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG’s) te halen. Dat volgt reeds uit r.ov. 4.4.41 - 4.4.42 van het Vonnis en staat niet ter discussie tussen partijen. Echter, MD-375 maakt nogmaals inzichtelijk dat de opstelling van de fossiele industrie en het niet of te langzaam afbouwen van fossiele brandstoffen een nadelige impact hebben op alle andere SDG’s. De bevindingen van MD-375 zijn zéér uitgebreid onderbouwd met maar liefst 584 bronvermeldingen, waarvan meer dan 400 academische publicaties.⁸⁶
80. Shell maakt twee opmerkingen over MD-375 die zouden moeten tonen dat het rapport niet voldoet aan “*de academische standaard*”. De eerste opmerking is totaal onduidelijk⁸⁷ en de tweede opmerking (dat één van de aangehaalde bronnen onjuist zou zijn geïnterpreteerd) is onjuist. Op p. 75 van MD-375 staat precies wat er in de bron staat (dat *universal residential electrification* 41 miljard per jaar kost). Kennelijk valt Shell er enkel over dat de samenvatting van het rapport de tekst verderop in het rapport niet volledig weergeeft.
81. Ten slotte stelt Shell dat de conclusies van MD-375 niet consistent zouden zijn met de conclusies van het IPCC. Dit is onjuist en Shell haalt hier zaken door elkaar. Het IPCC brengt in kaart dat bij de uitvoering van mitigatiemaatregelen (en de uitvoering van SDG’s in het algemeen) zowel synergieën als *trade-offs* kunnen ontstaan met andere SDG’s (wat MD-375, p. 3 ook erkent). Bij het treffen van maatregelen kunnen die mogelijke *trade-offs* echter geadresseerd en/of geminimaliseerd worden door de juiste (synergetische) keuzes te maken, aldus eveneens het IPCC (en UNEP).⁸⁸ Een en ander doet ook niets af aan de noodzaak van het treffen van mitigatiemaatregelen om de Parijsdoelstelling te halen. Evenmin doet het af aan de vaststelling dat de SDG’s niet gehaald kunnen worden als gevaarlijke klimaatverandering niet wordt voorkomen. Het IPCC erkent dat ook met zoveel woorden in dezelfde paragraaf die door Shell wordt aangehaald: “*Ambitious mitigation can be considered a precondition for achieving the SDGs.*”⁸⁹

15. Productie MD-382 – Kenner & Heede, White knights, or horsemen of the apocalypse?

82. Productie MD-382 is een *peer-reviewed* artikel waarin vanuit transitiewetenschappelijk perspectief wordt onderzocht of de grootste internationale olie- en gasbedrijven uit eigen beweging de exploratie en exploitatie van olie en gas in het benodigde tempo zullen uitfaseren om een bijdrage te leveren aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering. De auteurs concluderen op p. 7 dat dit onwaarschijnlijk is, mede gelet op het feit dat deze bedrijven (i) de

⁸⁵ Productie MD-368, p. 23.

⁸⁶ Productie MD-375, p. 4.

⁸⁷ Shell verwijst ook niet naar passages uit MD-375.

⁸⁸ Milieudefensie c.s. heeft dit in eerste aanleg toegelicht in Pleitnotitie 5 (par. 74 t/m 76). Zie ook par. 13 t/m 24 MvA.

⁸⁹ Productie MD-349, p. TS-135. Zie ook Productie MD-355, p. 44 onder D.1.1: “*Accelerated and equitable climate action in mitigating, and adapting to, climate change impacts is critical to sustainable development. (high confidence).*”

afgelopen decennia verschillende tactieken hebben ingezet om de energietransitie te vertragen en naar hun hand te zetten en (ii) consequent hebben besloten om de productie en waarde van hun fossiele brandstoffen te maximaliseren (mede gelet op het feit dat hun bestuurders daar via gerelateerde bonussen rijkelijk voor beloond worden). Anders dan Shell stelt, zijn de bevindingen van dit artikel uitgebreid onderbouwd met gezaghebbende (wetenschappelijke) bronnen.

83. Shell wijst op het belang van overheidsbeleid voor een verschuiving in het energiesysteem. Dat zegt echter niks over de eigen verantwoordelijkheid van Shell. Het artikel beschrijft nu juist hoe de grote olie- en gasbedrijven de noodzakelijke verandering de afgelopen decennia actief hebben tegengehouden en de vraag naar olie en gas in stand hebben gehouden, door via lobby en marketing het maatschappelijke en politieke draagvlak voor regulering te ondermijnen.⁹⁰ Vervolgens wijst Shell op een passage uit voetnoot 408 MvA (die zij maar gedeeltelijk aanhaalt, waardoor het citaat de inhoud onvoldoende weergeeft) waarin wordt toegelicht dat de netto-nul ambities voor 2050 van Shell (en BP) cruciaal zijn voor het behoud van hun maatschappelijke *license to operate*. Dit omdat het doel ver weg ligt (zodat het businessmodel nu niet wordt geraakt), terwijl van het stellen van dat doel wel de suggestie uitgaat dat men de klimaatdoelen serieus neemt en regelgeving daarom niet nodig is. Het behoud van vertrouwen van publiek en politiek dat Shell een leidende rol wil en zal spelen in de energietransitie is het doel en moet worden gezien als vorm van *risk management* om te voorkomen dat Shell gedwongen wordt sneller te veranderen dan ze zelf van plan is.⁹¹ Shell gebruikt een deel van het citaat om te benadrukken dat zij klimaatbeleid van de EU juist steunt en vindt dat er meer actie van regeringen nodig is. Een dergelijke oproep leidt vooral de aandacht af van de eigen verantwoordelijkheid en heeft in het licht van alles wat haar gemotiveerd wordt verweten weinig betekenis.
84. Ten slotte vindt Shell het misleidend dat Milieudefensie c.s. een citaat van de topman van BP aanhaalt (wat duidelijk is gemaakt in een voetnoot). Dat citaat wordt gebruikt als omschrijving van het fenomeen van de maatschappelijke *license to operate*. Milieudefensie c.s. heeft eerder in de MvA al verwezen naar bronnen die duidelijk maken dat Shell dit precies zo ziet.⁹²

16. Productie MD-383 – artikel De Correspondent

85. Productie MD-383 is een voorbeeld van een goed ingevoerde onderzoeksjournalist die in verwarring blijkt over de reductiedoelstelling van Shell voor 2030 (die door de journalist wordt opgevat als absolute doelstelling). Milieudefensie c.s. besteedt extra aandacht aan het verschil tussen een intensiteitsdoelstelling en een absolute reductiedoelstelling, omdat Shell daar onvoldoende duidelijk over communiceert. Anders dan Shell stelt, onderbouwt Milieudefensie c.s. dat niet enkel met dit artikel, maar op basis van Shell's eigen publieke communicaties.

17. Productie MD-385 – Report of the Special Rapporteur

86. Shell stelt dat Milieudefensie c.s. het werk van professor John Ruggie – en de door hem vastgestelde *governance gaps* – ten onrechte in verband brengt met de door de Special Rapporteur geconstateerde *gaps* bij het (nationaal en internationaal) reguleren van de fossiele industrie. De door Milieudefensie c.s. behandelde passages (MvA par. 424 t/m 429) kunnen echter moeilijk anders worden gelezen dan dat er “*gaps*” bestaan in regulering op zowel nationaal als

⁹⁰ Zie ook Productie MD-382, p. 6 en pleitnota 1 van Milieudefensie c.s. uit eerste aanleg, par. 69 t/m 129.

⁹¹ Productie MD-382, par. 3.1. Dit is ook toegelicht in eerste aanleg in Pleitnotitie 1 van Milieudefensie c.s., par. 69 t/m 129.

⁹² Zie par. 644 MvA en ook Productie MD-377, Shell plc Annual Report 2021, p. 28, 152 en 192, alsmede p. 81: “*There is an increasing focus on the role of the oil and gas sector in the context of climate change and the energy transition. This could negatively affect our brand, reputation and licence to operate, which could limit our ability to deliver our strategy, reduce consumer demand for our branded and non-branded products, harm our ability to secure new resources and contracts, and restrict our ability to access capital markets or attract staff.*” (onderstreping toegevoegd)

internationaal niveau en dat er sprake is van “*corporate capture*” vanwege de grote invloed van de fossiele industrie op de politiek. Dat komt overeen met de bevindingen van Ruggie over de bestaande *governance gaps* en de grote politieke macht en invloed op wet- en regelgeving die grote multinationale ondernemingen via hun lobbymacht hebben (*corporate capture*).⁹³

18. Productie MD-387 – Brief van Milieudefensie aan het bestuur van Shell

87. Shell “ontkent ten stelligste de misplaatste bewering van Milieudefensie c.s. dat Shell het Vonnis niet zou naleven.” Deze blote ontkenning staat tegenover de uitgebreide toelichting van Milieudefensie c.s. in Hoofdstuk 6 en 7.4 MvA, dat het beleid dat Shell in 2021 heeft uitgevaardigd niet in lijn is met de reductieverplichting (en er mede daarom ook sprake is van een (dreigende) schending van die verplichting). Milieudefensie c.s. onderbouwt dit alles aan de hand van Shell’s eigen beleidsdocumenten en publieke uitlatingen, hetgeen zij ook heeft gedaan in Productie MD-387. Van het “*zelf in het leven [hebben ge]roepen*” van bewijsmateriaal is dus ook geen sprake.

19. Productie MD-388 en MD-389 – Shell’s CDP-opgave van 2021 en 2022

88. Shell stelt in haar uitlating over deze producties dat (i) het door Milieudefensie c.s. aangehaalde deel van de CDP-verklaring *niets* zegt over de verwachte verandering van *absolute* Scope 1, 2 en 3 emissies van Shell en (ii) dat Milieudefensie c.s. de absolute Scope 1 en 2-doelstelling van Shell onbenoemd laat (wat Shell misleidend noemt). Beide stellingen van Shell zijn aantoonbaar onjuist.

89. De CDP-verklaring biedt nu juist uitdrukkelijk de ruimte voor Shell om in te vullen in welke mate haar doelstelling om de *koolstofintensiteit* van haar energieproducten per 2030 met 20% te verlagen, leidt tot een verandering in *absolute* emissies. Dit geeft stakeholders inzicht in de mogelijke implicaties van bedrijfsdoelstellingen. Het antwoord van Shell is 0%. Milieudefensie c.s. heeft destijds de CDP Climate Change Reporting Guidance 2022 bestudeerd om te controleren of zij de rapportage van Shell correct heeft gelezen. Dat bleek het geval.⁹⁴ Shell geeft namelijk aan dat haar intensiteitsdoelstelling betrekking heeft op Scope 1, 2 en 3 (p. 62 Productie MD-388 en p. 63 Productie MD-389). Bijgevolg moet Shell volgens het CDP aangeven welke verandering Shell in absolute zin verwacht in Scope 1, 2 en 3 als gevolg van haar intensiteitsdoelstelling (“% *change anticipated in absolute Scope 1 +2 emissions*” en “% *change anticipated in absolute Scope 3 emissions*”, onderstreping toegevoegd). Als gezegd was het antwoord van Shell 0%.

90. Het klopt voorts niet dat Milieudefensie c.s. de doelstelling van Shell om haar absolute emissies in Scope 1 en 2 tegen 2030 met 50% te verminderen onbesproken laat. Die doelstelling wordt direct voor en direct na bespreking van de CDP-opgave behandeld, in Hoofdstuk 6.2.3 en 6.2.5 MvA. Van misleiding is dus geen sprake. Echter, dit doel heeft slechts betrekking op 5% van de totale emissies van de Shell Groep en zegt daarom bijzonder weinig over de verwachte ontwikkeling van de totale emissies van de Shell Groep, ook omdat een daling van Scope 1 en 2 emissies teniet kan worden gedaan door een stijging in Scope 3 emissies.

⁹³ Zie onder meer pleitnota 1 eerste aanleg van Milieudefensie c.s. par. 85, 86, 87, 95 en 96.

⁹⁴ CDP Climate Change 2022 Reporting Guidance, waarin onder het kopje “(C4.1b) *Provide details of your emissions intensity target(s) and progress made against those target(s).*” valt te lezen: “*Enter the percentage change in your total absolute gross global Scope 1+2 emissions anticipated*” en “*Enter the percentage change in your total absolute global Scope 3 emissions (in all Scope 3 categories) expected*”. Er moet aldus een antwoord worden gegeven inzake de verwachte absolute verandering in emissies wanneer de intensiteitsdoelstelling betrekking heeft op emissies in de betreffende Scopes, en dat is het geval bij Shell (zie p. 140 MvA). Te raadplegen via: <https://guidance.cdp.net/en/guidance?cid=30&ctype=theme&idtype=ThemeID&incchild=1µsite=0&otype=Guidance&tags=TAG-646%2CTAG-604%2CTAG-599>.

20. Productie MD-391 en MD-393 – Nieuwsbericht van Reuters en persbericht Follow This

91. Milieudefensie c.s. heeft op basis van deze producties toegelicht dat het bestuur van Shell haar aandeelhouders de afgelopen jaren heeft geadviseerd om de door Follow This ingediende resoluties af te wijzen. Dat staat tussen partijen ook niet ter discussie. Het is merkwaardig dat Shell valt over de tekst van de tussenkop (*“Shell blijft aandeelhoudersresoluties gericht op absolute emissiereducties afwijzen”*). De tekst van de MvA maakt immers duidelijk waar dit over gaat. Het is ook duidelijk dat het Milieudefensie c.s. met name te doen is om de negatieve reactie van het bestuur op deze resoluties. Aangezien de resoluties van Follow This het bestuur vragen om een klimaatbeleid in te voeren dat voorziet in absolute emissiereducties in lijn met het Parijs Akkoord, toont het negatieve stemadvies van het bestuur – net als vele andere bronnen – dat Shell voor 2030 geen absolute emissiereducties in Scope 3 als doel wil stellen.

21. Productie MD-394 – Wetenschappelijk artikel Trout et al.

92. Productie MD-394 is een *peer reviewed* artikel waarin een *bottom-up* beoordeling is gemaakt van de CO₂-emissies die samenhangen met bestaande en nieuwe fossiele infrastructuur waarvoor een definitieve investeringsbeslissing is gemaakt. De analyse komt uit op een totaal van 936 Gt en dus 60% meer dan het koolstofbudget dat nog een 50% kans geeft op het beperken van de opwarming tot 1,5 °C (580 Gt vanaf 2018 en 500 Gt vanaf 2020). Milieudefensie c.s. wijst naar Trout et al. in aanvulling op de bevindingen van het IPCC en het IEA, die ook vaststellen dat de emissies die samenhangen met bestaande fossiele infrastructuur het koolstofbudget ruim zullen overschrijden.⁹⁵ Milieudefensie c.s. constateert dat Shell deze bevindingen niet betwist.

93. Shell wijst in de Akte alleen op het feit dat Trout et al. geen CDR meerekent in haar bevindingen. Shell laat echter buiten beschouwing dat Trout et al. daar een goede reden voor geeft: de risico's van CDR en CCS worden namelijk breed erkend in de wetenschappelijke gemeenschap.⁹⁶ Zowel de modellen die ten grondslag liggen aan de door het IPCC genoemde scenario's als het IEA NZE-scenario zijn zo ingeregeld dat zij inzetten op de toekomstige grootschalige beschikbaarheid van technologieën voor het afvangen en verwijderen van CO₂. Trout et al. maakt inzichtelijk wat de gevolgen zijn als we ons nu aan de voorkant rijk rekenen en de wetenschappelijk erkende onzekerheden over CDR (en CCS) zich materialiseren: *“absent large-scale CDR, a significant portion of existing fields and mines must be decommissioned before their reserves are depleted, stranding not only some of their carbon but also invested capital.”*⁹⁷

22. Productie MD-396 – Rapport van Oil Change International en Milieudefensie

94. Dit rapport toont op basis van data van het gerenommeerde Rystad dat Shell een aandeel heeft in maar liefst 756 nog niet ontwikkelde olie- en gasprojecten. Dat betwist Shell niet. Shell betwist ook niet dat er naar schatting 4,3 GtCO₂ aan emissies gepaard gaat met die projecten, naast de 7,4 GtCO₂ aan emissies die samenhangen met infrastructuur van Shell die al in gebruik of in ontwikkeling is.

95. Het punt dat Shell maakt is feitelijk het substitutie-argument (als wij het nieuwe project niet doen, doet iemand anders het). Het gedrag van anderen ligt hier echter niet ter toetsing voor. Shell miskent daarmee bovendien dat ook anderen klimaatactie zullen (moeten) nemen, zoals ook is

⁹⁵ Par. 681/682 MvA (inclusief voetnoot 449).

⁹⁶ Productie MD-394, p. 8: *“Technologies to capture and store carbon could reduce the current CO₂ emission rate of fossil fuel combustion, but not eliminate it, while CDR technologies carry inherent risks, being unproven at scale (Larkin et al 2018). [...] The IEA acknowledges that CCS availability is one of the greatest uncertainties in its scenario; three decades of efforts to deploy CCS have largely failed (Wang et al 2021).”*

⁹⁷ Productie MD-394, p. 9.

onderkend door de rechtbank (r.ov. 4.4.50 Vonnis). Het punt dat Milieudefensie c.s. maakt is dat de Scope 1, 2 en 3 CO₂-emissies van Shell die samenhangen met haar olie- en gasproductie vanzelf al met 43% gedaald zouden zijn als ze vanaf september 2022 geen nieuwe fossiele projecten meer had goedgekeurd en was gestaakt met de bouw van infrastructuur die nog in ontwikkeling was. Ook dat wordt door Shell niet betwist.

96. Shell wijst verder nog op haar “zwaarwegende inspanningsverplichting” en op de vrijheid die ze onder het Vonnis heeft om de reductieverplichting na te komen. Het rapport zou daarom ten onrechte concluderen dat (nieuwe) productie door Shell niet in lijn is met het Vonnis en met de 1,5 °C grens. Shell laat echter na om uit te leggen hoe ze in lijn zou kunnen handelen met het Vonnis en tegelijkertijd 11,7 GtCO₂ aan emissies kan veroorzaken met olie- en gasproductie.

23. Productie MD-398 en MD-399 – Rapporten van Global Climate Insights

97. In Hoofdstuk 6 en 7.4 MvA heeft Milieudefensie c.s. het beleid van Shell en de mogelijke implicaties ervan tot in detail onderbouwd aan de hand van Shell’s eigen beleidsstukken en Shell’s eigen communicaties. Op basis daarvan is onder meer vastgesteld dat Shell geen daling van haar totale absolute emissies verwacht en dat de doelstellingen van Shell zelfs ruimte laten voor een stijging. In aanvulling daarop verwijst Milieudefensie c.s. in de MvA nog naar een paar externe analyses over Shell’s beleid, die de bevindingen van Milieudefensie c.s. onderschrijven en op dezelfde of soortgelijke tekortkomingen in Shell’s beleid wijzen. Dit zijn onder meer Producties MD-398 en MD-399, MD-403 en MD-474.

98. Met betrekking tot Producties MD-398 en MD-399 geldt dat Shell erkent dat Global Climate Insights (“GCI”) op basis van Shell’s eigen publicaties rapporteert. Shell stelt dat GCI een te hoge schatting zou maken, omdat ook emissies uit inmiddels afgestoten activa zouden zijn meegerekend. Dat klopt niet. MD-399 (p. 1 en 2) laat juist zien dat door Shell afgestoten activa niet zijn meegenomen in de door Shell in de Akte genoemde emissieomvang van 1,691 Mt CO₂e in 2030. Shell stelt verder nog dat in de cijfers van GCI geen rekening wordt gehouden met verwijdering van emissies door CCS en NBS. Ook dat is onjuist (zie par. 696-697 en 699 MvA).

99. Ten slotte stelt Shell dat de voorspellingen van GCI geen conclusies bevatten over de daadwerkelijke veranderingen in emissies die Shell tot 2030 zou kunnen rapporteren, die door een reeks factoren kunnen worden beïnvloed, waaronder veranderingen in vraag en aanbod. Uit die opmerking blijkt eens te meer dat Shell vooral de markt wil volgen en geen eigen plan heeft om haar emissies in dit kritieke decennium proactief en in voldoende mate te reduceren.

24. Productie MD-403 – Artikel Ketan Joshi

100. Productie MD-403 ondersteunt slechts de uitgebreide analyse van Shell’s beleid (zie de opmerking bij Productie MD-398 en MD-399). Shell weerspreekt de inhoud van Productie MD-403 niet.

25. Productie MD-411 – Rapport InfluenceMap februari 2022

101. Shell vraagt zich af waarom haar lobby voor aardgas relevant zou zijn. Dat is onder meer relevant omdat Shell met deze lobby haar eigen businessmodel beschermt en daarbij actief de vraag naar aardgas stimuleert. Shell haalt in de Akte een totaal ander document aan (dat geen onderdeel is van de procedure), waaruit zou moeten blijken dat Shell zich in één specifiek geval niet zou hebben verzet tegen de noodzaak om – tijdens de energiecrisis – zuinig om te gaan met gas. Wat daar verder ook van zij, dit doet niet af aan de genoemde lobbyactiviteiten van Shell (al dan niet via belangenorganisaties) en de invloed die zij daarmee heeft op de vraag naar aardgas.

26. Productie MD-412 en MD-413 – Wetenschappelijk artikel Li, Trencher & Asuka

102. MD-412 is een *peer reviewed* onderzoek waarin twaalf jaar aan data is verzameld om te onderzoeken of BP, Chevron, ExxonMobil en Shell aan het decarboniseren zijn en overstappen van fossiele brandstoffen naar schone energie. De gebruikte methodologie is uitgebreid verantwoord (en toegelicht in MD-413). Het artikel ondersteunt de conclusies van Milieudefensie c.s. dat Shell zich groener voordoet dan ze in werkelijkheid is (waarvoor de term *greenwashing* wordt gebruikt). Zie ook de adviezen van de Reclame Code Commissie.⁹⁸ Anders dan Shell stelt, is Shell's meest recente beleid ook in het onderzoek betrokken.⁹⁹ Het is eveneens onjuist dat Shell's bedrijfsstrategie "beter" scoort dan die van de andere onderzochte bedrijven: BP scoorde hoger.¹⁰⁰ Bovendien wordt ten aanzien van alle bedrijven vastgesteld dat er een significant verschil zit tussen woorden en actie en geen van hen in een transitie naar duurzame energie zit.¹⁰¹

27. Productie MD-424 – Artikel CIEL

103. Milieudefensie c.s. verwijst naar dit artikel (in par. 739 MvA) ter onderbouwing van de stelling dat er in de Verenigde Staten rechtszaken aanhangig zijn tegen (onder meer) Shell wegens *greenwashing* en misleiding van consumenten en dat blijkt er ook uit.

28. Productie MD-425 – Rapport InfluenceMap september 2022

104. In eerste aanleg heeft Milieudefensie c.s. reeds onbetwist toegelicht dat Shell jaarlijks vele tientallen miljoenen uitgeeft aan marketing en mediacampagnes.¹⁰² MD-425 bevestigt dit nogmaals, ditmaal voor de vijf supermajors. De gebruikte onderzoeksmethodiek is uitgebreid toegelicht, waarbij zelfs wordt opgemerkt dat het gaat om een conservatieve schatting van uitsluitend de interne personeelskosten van de vijf supermajors op basis van de best beschikbare openbare gegevens.¹⁰³ In deze schatting zijn nog niet eens de PR/marketinguitgaven van Shell en andere bedrijven aan externe marketingbureaus meegerekend, waar Shell uiteraard ook intensief gebruik van maakt.¹⁰⁴ MD-425 bevestigt bovendien, op basis van een grote hoeveelheid publieke communicaties en gelijk het onderzoek overgelegd als Productie MD-412, de Amerikaanse Oversight Committee (Productie MD-421), de Reclame Code Commissie (Producties MD-404 t/m MD-410) en anderen, dat de communicaties van Shell over (haar rol in) de energietransitie niet overeenkomen met haar werkelijke activiteiten en/of geplande investeringen.

29. Productie MD-428 – Shellvoices.com

105. Milieudefensie c.s. stelt vast (i) dat Shell bevestigt dat deze website ten behoeve van Shell wordt beheerd en (ii) dat Shell de juistheid van de daar opgenomen beschrijving van Shell's activiteiten niet betwist. Shell stelt slechts dat zij geen "Government Relations"-groep meer heeft. Dat klopt. Deze afdeling heet nu of valt kennelijk onder "Corporate Relations" en/of "Policy & Advocacy".¹⁰⁵

⁹⁸ Hoofdstuk 6.3.2

⁹⁹ Productie MD-412, p. 12 (onder 3.2.3), met verwijzing naar het nieuwste beleid van Shell in voetnoot 99.

¹⁰⁰ Productie MD-412, p. 13 (onder 3.3.5).

¹⁰¹ Productie MD-412, p. 19.

¹⁰² Pleitnotitie 1 van Milieudefensie c.s. in eerste aanleg, par. 99 t/m 108. Zie tevens Producties MD-328 t/m MD-330.

¹⁰³ Productie MD-425, p. 16-17.

¹⁰⁴ Zie onder meer par. 737 MvA.

¹⁰⁵ Zie bijv. <https://www.doberpartners.com/wp-content/uploads/2022/04/Shell-EU-Corporate-Relations-Adviser-Brussels.pdf>. Hierin valt te lezen dat "a newly formed centralised Policy & Advocacy (P&A) team has been established within the Corporate Relations function." en "The Shell's European Affairs office is located in Brussels and reports to the VP Policy and Advocacy in the Corporate Relations Function. Its mission is to engage with the EU Institutions on policies that are relevant to the implementation of Shell's strategy, its business goals, and its reputation, operating in accordance with applicable transparency standards, notably the EU Transparency Register (ETR)."

106. De in Productie MD-428 genoemde werknemer van Shell was tot zeer recent een vaste lobbyist van Shell Oil Company (en wordt ook genoemd in Producties MD-430 en MD-432A).

30. Productie MD-438 – Artikel Follow the Money

107. De opmerking van Shell dat de auteurs van dit artikel “zonder bewijs” beweren dat Shell invloed heeft uitgeoefend op de onderhandelingen over Nord Stream 2 is opmerkelijk: het artikel reconstrueert juist die invloed op basis van Wob-documenten.

31. Productie MD-440 – Artikel Redd-monitor

108. Deze productie dient alleen ter onderbouwing van het feit dat Shell om haar portfolio CO₂-kredieten uit te breiden (die de effecten van de fossiele uitstoot van haar faciliteiten en verkochte producten zouden moeten “compenseren”) USD 38 miljoen heeft geïnvesteerd in de grootste *carbon credit developer* van Brazilië. Dat blijkt er ook uit en wordt niet ter discussie gesteld.

32. Productie MD-444 – Shell Environmental Products

109. De uitlatingen van Shell over deze productie en de teksten op Shell’s website over CO₂-kredieten moeten worden gezien in het licht van de wijze waarop Shell die CO₂-kredieten daadwerkelijk aanbiedt (zie Hoofdstuk 6.4 MvA), namelijk als bundel met fossiele brandstoffen, om die vervolgens te verkopen als “*koolstofneutrale*” fossiele brandstoffen (Productie MD-447). Shell stelt dat haar benadering van decarbonisatie is: vermijden, verminderen, compenseren, maar ze laat na te duiden hoe ze haar emissies vermijdt en vermindert in lijn met 1,5 °C en zonder plan om minder fossiele brandstoffen te verkopen. Kennelijk wordt het vermijden en verminderen aan de klanten gelaten en richt Shell zich vooral op het aanbieden van compensatieproducten.

33. Productie MD-445 en MD-446 – IPCC AR6 WGII en WGIII over CDR

110. Producties MD-445 en MD-446 gaan over de rol van CDR, die al veelvuldig ter sprake kwam bij de bespreking van andere producties. Shell herhaalt steeds dezelfde stelling, namelijk dat CDR volgens het IPCC een essentieel onderdeel is voor het bereiken van netto-nul emissies (in 2050). Milieudefensie c.s. heeft hierop reeds gereageerd bij de bespreking van Producties MD-352 t/m 354, waarnaar terug wordt verwezen.

111. Voorts geldt dat Shell nergens concreet betwist (i) dat CDR geen vervanging kan zijn voor de noodzakelijke snelle emissiereducties in de periode tot en met 2030¹⁰⁶ en (ii) dat de emissies die samenhangen met de huidige fossiele infrastructuur het nog beschikbare koolstofbudget voor een 50% kans op 1,5 °C al zullen overschrijden. Dit toont dat de emissiereducties zo snel en zo vergaand als mogelijk moeten plaatsvinden, ter voorkoming van overschrijding van het koolstofbudget. Als het koolstofbudget wordt overschreden, zal CDR – naast een rol ter compensatie van onvermijdbare emissies uit *harder to abate* sectoren – nodig zijn om die overschrijding achteraf te compenseren, terwijl de intussen ontstane schade en (potentieel onomkeerbare) risico’s daarmee niet ongedaan kunnen worden gemaakt.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Sterker nog, dit volgt ook uit de door Shell aangehaalde citaten van het IPCC (p. 25 Akte, bovenaan) en het *peer-reviewed* artikel van Fankhauser et al (p. 27 Akte).

¹⁰⁷ Onvoldoende snelle emissiereducties leiden immers tot een hogere tussentijdse temperatuurstijging en daarmee tot toenemende schade en potentieel onomkeerbare risico’s. Zie in dit verband onder meer ook HR 20 december 2019 (ECLI:NL:HR:2019:2006), r.ov. 7.2.9 en 7.2.10, met verwijzing naar een passage uit een UNEP Emissions Gap Report die door de rechtbank (ECLI:NL:RBDHA:2015:7145) in r.ov. 2.30 is geciteerd en waarin deze risico’s uitgebreid zijn toegelicht.

112. Het voorgaande toont ook dat de mate waarin emissies de komende jaren worden gereduceerd bepalend zal zijn voor de mate waarin CDR nodig zal zijn. Dit wordt door Shell erkend.¹⁰⁸ Het feit dat we om het 1,5 °C-doel te halen überhaupt in bepaalde mate zijn aangewezen op CDR – waarvan het zeer onzeker is of dit op voldoende grote schaal beschikbaar zal komen – is het directe gevolg van het feit dat er de afgelopen decennia veel te weinig emissies zijn gereduceerd. In bijna alle gemodelleerde 1,5 °C scenario's wordt namelijk uitgegaan van CDR, zowel ter compensatie van onvermijdbare emissies, als ter compensatie van een overschrijding van het koolstofbudget. Dit geldt ook voor de scenario's die (als mediaan) laten zien dat in 2030 een CO₂-reductie van 48% moet worden gehaald. Dus zelfs wanneer het lukt om in 2030 de mondiale reductieopgave van 48% te halen, is de wereld voor het halen van het 1,5 °C-doel al afhankelijk gemaakt van de zeer onzekere opschaling van CDR. Vanwege deze gevaarlijke onzekerheid zal Shell al hetgeen moeten doen dat mogelijk is om bij te dragen aan het halen van (minimaal) dit mondiale reductiedoel. Hierom geldt temeer dat Shell niet kan blijven wijzen naar een onbillijke en onrealistische bijdrage van de kolensector als reden om niet of langzamer te bewegen. Een andere benadering verhoudt zich niet met het voorzorgsbeginsel, omdat Shell dan meer risico neemt dan maatschappelijk verantwoord is. Het verhoudt zich ook niet met andere internationale rechtsbeginselen, zoals hiervoor al toegelicht, aangezien Shell tot het deel van de wereld behoort dat sneller dan gemiddeld kan en moet bewegen. Dit geldt temeer vanwege de wetenschappelijk en politiek erkende noodzaak van “*rapid, deep and sustained reductions in global greenhouse gas emissions*” en klimaatactie “*across all actors of society, sectors and regions*”.¹⁰⁹

34. Productie MD-455 – World Rainforest Movement 2022

113. Milieudefensie c.s. verwijst naar deze bron als één van de vele bronnen die de controverse over CO₂-compensatieprojecten in kaart brengt en die duidelijk maken dat de gehanteerde vrijwillige standaarden waar Shell op wijst niet voldoen. In het bijzonder stelt Milieudefensie c.s. aan de hand van deze productie dat dergelijke projecten – die vrijwel uitsluitend plaatsvinden in gebieden met tropisch regenwoud – hebben geleid tot illegale onteigeningen van de lokale bevolking en mensenrechtenschendingen. Dit wordt niet door Shell betwist.

35. Productie MD-458 – Rapport Kill & Counsel over NBS

114. Productie MD-458 is in opdracht van Milieudefensie c.s. geschreven door twee onderzoekers met ruime ervaring op het gebied van *nature-based solutions*. Het rapport bevat een uitgebreide verantwoording met bronverwijzingen. Milieudefensie c.s. verwijst naar Productie MD-458 omdat daarin de inherente bezwaren en grote risico's die kleven aan het gebruik van CO₂-kredieten uit *nature-based solutions* ter compensatie van fossiele uitstoot goed worden beschreven. Die bezwaren en risico's worden in hoofdstuk 6.4 MvA ook reeds door Milieudefensie c.s. beschreven aan de hand van andere bronnen.

115. Shell miskent allereerst dat Productie MD-458 niet ter discussie stelt dat de landsector ook een bijdrage zal moeten leveren aan het terugdringen van emissies (de LULUCF-sector is immers goed voor ongeveer 15% van de totale wereldwijde CO₂-emissies). MD-458 stelt enkel vast dat “*A wealth of scientific literature has been published cautioning against excessive hopes for tree planting as a part of climate mitigation policy.*” Ten tweede betwist Shell ten onrechte de stelling uit Productie MD-458 dat klimaatverandering de opnamecapaciteit van bossen aantast en dat bossen netto bronnen van uitstoot kunnen worden. Die risico's voor bossen en andere ecosystemen op land worden door het IPCC (en andere bronnen) namelijk breed onderkend.¹¹⁰

¹⁰⁸ Zie Akte, p. 24 (citaat uit MD-355, C.11) en p. 25.

¹⁰⁹ Glasgow Climate Pact par. 22 en 87.

¹¹⁰ Zie onder meer Productie MD-347, IPCC, TS.C.1.4 (p. 56): “*Changes induced by climate change in the physiology, biomass, structure and extent of ecosystems will determine their future carbon storage capacity (high confidence). Increases in wildfires,*

116. Verder wijst Shell op het (*peer-reviewed*) onderzoek van Dooley et al. (ook overgelegd als Productie MD-463) wat volgens Shell gebaseerd is op arbitraire modellering en ook tot andere uitkomsten (lees: snellere herbebossing) had kunnen leiden. Dit miskent de inhoud en context van dit onderzoek. Het onderzoek is vormgegeven naar aanleiding van de steeds verdere focus op *nature-based solutions* als mitigatiestrategie, resulterend in “*risks over-relying on land for mitigation at the expense of phasing out fossil fuels.*” Het onderzoek introduceert daarom een “*responsible development framing*” van CDR om in kaart te brengen wat een verantwoorde inzet van *nature-based* CDR zou kunnen zijn waarmee “*perverse impacts on other environmental and social objectives*” worden voorkomen. Er is dus niks willekeurig aan de snelheid waarmee herbebossing volgens dit onderzoek kan worden geïmplementeerd. De reactie van Shell houdt daarom geen stand en weerlegt al helemaal niet de belangrijkste conclusie uit Productie MD-463 dat deze vorm van CDR “*no substitute for preventing emissions from fossil fuels*” is. Voor Shell geldt deze conclusie eens te meer nu veruit de meeste door haar gebruikte CO₂-kredieten gegenereerd worden met het (beweerdelijk) voorkomen van emissies en niet door verwijdering van CO₂ uit de atmosfeer, waardoor er geen sprake is van CDR.

36. Productie MD-460 – Wetenschappelijk artikel Grant et al.

117. Anders dan Shell stelt, gaat MD-460 niet hoofdzakelijk over de levensvatbaarheid van CDR, maar (ook) over de gevaren van het overmatig leunen op CDR. Nota bene is het mede Shell's eigen deskundige Adam Hawkes die in deze *peer reviewed*-publicatie vaststelt dat CDR in emissiereductiescenario's ten onrechte het voortdurend gebruik van fossiele brandstoffen faciliteert, terwijl CDR juist moet worden gebruikt als bescherming tegen klimaatonzekerheden, of voor het maximaliseren van klimaatambities, bovenop de noodzakelijke emissiereducties.¹¹¹ Shell stelt dat ze zich niet uitsluitend of voornamelijk op CDR zal baseren om haar eigen doelstellingen te halen. Dat doet echter geen afbreuk aan de belangrijke kritiek in Productie MD-460 over de rol die CDR speelt in gemodelleerde emissiereductiescenario's, inhoudende dat het leunen op grootschalige (maar onzekere) uitrol van CDR in scenario's leidt tot een risicovol uitstel van noodzakelijke emissiereducties op korte termijn met potentieel catastrofale gevolgen.¹¹²

37. Productie MD-461 – Wetenschappelijk artikel Fankhauser et al.

118. Zoals hiervoor al aan de orde kwam bestaan er aanzienlijke onzekerheden met betrekking tot de toekomstige beschikbaarheid van CDR en de mate waarin daarvan gebruik kan worden gemaakt. Shell haalt een aantal willekeurige citaten uit deze productie aan die (i) juist consistent zijn met de standpunten van Milieudefensie c.s. en (ii) niet de conclusie onderschrijven die Shell daaraan verbindt (dat er geen vereiste bestaat dat bedrijven hun emissies moeten verminderen). Shell stelt ook ten onrechte dat het artikel genuanceerder zou zijn dan Milieudefensie c.s. het zou doen voorkomen. Ten eerste heeft Milieudefensie c.s. in haar MvA alleen een deel van de conclusie van dit artikel geciteerd. Ten tweede is het artikel nog veel explicieter over de wetenschappelijke urgentie en noodzakelijke integriteit van netto-nul doelstellingen, zoals uit het navolgende blijkt.

tree mortality, insect pest outbreaks, peatland drying and permafrost thaw (high confidence) all exacerbate self-reinforcing feedbacks between emissions from high-carbon ecosystems and warming with the potential to turn many ecosystems that are currently net carbon sinks into sources (medium confidence)” en Productie MD-477, B.1.2 (p. 9): “*Climate change has caused substantial damages, and increasingly irreversible losses, in terrestrial, freshwater and coastal and open ocean marine ecosystems (high confidence)*” en B.6.2 (onder “*Risk of severe impacts increase with every additional increment of global warming during overshoot (high confidence)*”, voetnoot 39: “*recent climate change has shifted some systems in some regions from being net carbon sinks to net carbon sources.*” Zie tevens par. 801 MvA met verwijzing naar Productie MD-456.

¹¹¹ Productie MD-460, p. 10-11.

¹¹² Ibid.

119. Productie MD-461 is een *peer reviewed* artikel in Nature Climate Change van 15 vooraanstaande wetenschappers van Oxford University. Het artikel analyseert hoe het concept van netto-nul emissies moet worden geoperationaliseerd. In dat verband worden zeven attributen van een geloofwaardige netto-nul ambitie geïdentificeerd, waaronder (i) front-loaded emission reductions (“*there are sound scientific and economic reasons to reduce emissions as much and as fast as possible*”), (ii) a comprehensive approach to emission reductions (“*It means tackling all emissions*”), (iii) cautious use of carbon dioxide removal (“*there is a strong case for a net-zero carbon balance that combines a very low level of residual emissions with low levels of multi-decadal removals*”) en (iv) effective regulation of carbon offsets (“*Previous experience with carbon offset markets, such as the Clean Development Mechanism or the current voluntary carbon market, suggests that the environmental integrity of carbon offsets will be problematic, unless quality standards are upgraded and scrupulously enforced*”).¹¹³

120. Zie met betrekking tot de risico’s van CDR ook nog: “*Carbon dioxide removal will probably be constrained by cost considerations and geopolitical factors, as well as by biological, geological, technological and institutional limitations on our ability to remove carbon from the atmosphere and store it durably and safely. There are also concerns about moral hazard risks arising from an over-reliance on carbon removal strategies, which may enable business as usual rather than the drastic scaling back of fossil-fuel use.*”¹¹⁴

38. Productie MD-467 – de Climate Principles

121. Shell stelt op basis van de *Principles* kortweg dat er maar één actor in de keten verantwoordelijk zou kunnen zijn voor emissies en er (daarom) alleen verantwoordelijkheid kan bestaan voor Scope 1 emissies. Milieudefensie c.s. heeft uitgebreid toegelicht en onderbouwd dat dit uitgangspunt van de *Principles* onjuist is en haaks staat op vele gezaghebbende bronnen.¹¹⁵ In de Akte stelt Shell ten onrechte met verwijzing naar haar MvG dat dit uitgangspunt van de *Principles* algemeen wordt aanvaard. De enige bron waar Shell in de genoemde passages naar verwijst zijn de *Principles* zelf.

39. Productie MD-474 – Rapport van Oil Change International mei 2022

122. Productie MD-474 is een korte beschrijving van Shell’s beleid begin 2022, waarnaar Milieudefensie c.s. verwijst in aanvulling op de eigen analyse van dat beleid. In haar uitlating over MD-474 haalt Shell één specifieke bewering aan die “*onnauwkeurig, misleidend of niet onderbouwd*” zou zijn. Shell licht niet toe wat er precies verkeerd is aan die bewering, maar verwijst slechts naar haar MvG, terwijl OCI haar stelling baseert op een citaat van Shell zelf. Wat daar verder ook van zij: Milieudefensie c.s. heeft in haar MvA vastgesteld dat Shell voor 2050 een ambitie heeft om haar absolute emissies naar netto-nul terug te brengen. Het gaat in deze zaak echter niet over 2050, maar over 2030. Ten aanzien van 2030 staat vast dat Shell géén absolute reductiedoelstelling heeft. De relevantie van Shell’s uitlating ontgaat Milieudefensie c.s. dan ook.

123. Met betrekking tot de laatste opmerking van Shell over MD-474 verwijst Milieudefensie c.s. naar haar antwoord in relatie tot Productie MD-351 (het Tyndall-rapport), waar OCI ook expliciet naar verwijst en waarvan OCI de bevindingen onderschrijft (p.8). Het punt dat OCI maakt in het door Shell aangehaalde citaat, is dat men voor de snelheid van uitfasering – naast de locatie van productie – ook zou kunnen kijken naar de locatie van het hoofdkantoor waar een bedrijf gevestigd is. OCI stelt vast dat de grote private oliebedrijven zijn gevestigd in de rijkste landen en

¹¹³ Productie MD-461, p. 17 en 18.

¹¹⁴ Productie MD-461, p. 17.

¹¹⁵ Hoofdstuk 7 MvA, met verwijzingen naar processtukken in eerste aanleg en producties. Milieudefensie c.s. heeft in dit verband ook gewezen op de (onbetwiste) feitelijke controle en invloed van Shell op de Scope 3-emissies van de Shell Groep (zie onder meer r.ov. 4.4.25 Vonnis, waartegen Shell niet heeft gegriefd, en par. 8.4.2 MvG).

dat tevens forse delen van de productie van deze bedrijven in de rijkste landen met de grootste transitiecapaciteit plaatsvindt, hetgeen ook voor Shell geldt. Al met al is het raadselachtig dat Shell meent dat hier een "*belangrijk punt*" in haar voordeel wordt gemaakt.

Waarvan akte!

Advocaat